

KIISTA TIEDON KRITEEREISTÄ

Ilmari Räisänen
Kandidaatintutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Talvi 2021

SISÄLLYS

1	ALUKSI.....	1
1.1	Johdanto.....	1
1.2	Problematisointi	2
1.3	Tutkimuskysymys, hypoteesit, menetelmä, aineisto ja rakenne.....	3
2	FILOSOFIA, TIEDE JA TIEDON KRITEERIT	7
2.1	Naturalismi sekä foundationalismi	7
2.2	Epäileminen, kieltäminen ja tiedon kriteerit.....	9
2.3	Naturalistien sekä foundationalistien skeptisyys	11
2.4	Naturalistinen sekä foundationalistinen tiedon kriteerien kieltäminen	13
3	INSTRUMENTAALINEN SEKÄ KLASSINEN RATIONAALISUUS.....	16
3.1	Instrumentaalinen rationaalisuus.....	16
3.2	Perustavat sekä perustettavat käsitteet.....	18
3.3	Klassinen rationaalisuus	19
3.4	Yhteenveto instrumentaalisesta sekä klassisesta rationaalisuudesta.....	21
4	TIETO JA TOTUUS	22
4.1	Naturalistisesta sekä foundationalistisesta logiikasta	22
4.2	Episteeminen totuuskäsitys ja tiedon määritelmä	26
4.3	Episteemisen totuus sekä tieto -käsitteiden synonyymisyydestä	27
4.4	Intersubjektivisuus	28
4.5	Ehdotus totuus -käsitteen naturalistiselle määritelmälle.....	30
5	LOPUKSI.....	33
5.1	Johtopäätökset	33
5.2	Tutkimukseni puutteita, jatkotutkimuksen aiheita ja loppusanat.....	34
	LÄHTEET.....	35

1 ALUKSI

1.1 Johdanto

Tiedon kriteerit jäsentävät käsitystämme tieteellisestä tutkimuksesta sekä filosofiasta. Useimmiten tietämisen katsotaan edellyttävän käsiteltävän väitteen uskomista, hyvää perustelemista sekä totuutta. Tutkimukseni ydinongelmaksi osoittautui kriteerien: “totuus” sekä “hyvä perustelu”, merkitysten selvittäminen ja yhteensopiviksi määritteleminen. Klassisen totuuskäsityksen mukaan totuutta arvioidaan sillä perusteella, että ovatko väitteet vastaavuudessa todellisuuden kanssa. Klassinen totuuskäsitys edellyttää käsitystä: “todellisuudesta”, eli realistista kannanottoa. Lisäksi se edellyttää subjektin mielessään esittämiä väitteitä todellisuudesta. Tämän erottelun subjektin ja todellisuuden välillä sanotaan tekevän totuudesta objektiivista. Klassisessa tiedon määritelmässä näytetään soveltavan yhtenä kriteerinä juuri klassista totuuskäsitystä.

Klassisen totuuskäsityksen haastamiseksi on esitetty argumentti episteemisen totuuskäsityksen puolesta. Totuuden määritelmäksi tarjotaan perusteltua väitettävyyttä. Totuutta ei voi arvioida objektiivisesti, eli subjektin ja totuuden välisenä vastaavuutena. Sen sijaan episteemiseen totuuskäsitykseen vetoavan tulee pidättäytyä näkökulmaan sidotussa totuudessa ja kustakin näkökulmasta tarjottujen perusteiden arvioimisessa. Argumentoin, että episteeminen totuuskäsitys ei ole kuitenkaan yhteensopiva klassisen tiedon määritelmän kanssa. Yhteensopimattomuus seuraa siitä, että termille: “totuus”, annettu määritelmä: “perusteltu väitettävyyys”, on synonyymi toisen tiedon kriteerin, eli: “hyvien perustelujen”, kanssa. Olen kuitenkin samaa mieltä siitä, että totuus on väistämättä näkökulmaan sidottua. Pyrkimyksenäni on määritellä näkökulmaan sidottu totuuskäsitys, joka on sovittavissa tiedon määritelmään ilman, että luovutaan kolmesta tiedon kriteeristä: “uskomus, hyvä perustelu ja totuus”.

Objektiivisen totuuskäsityksen ongelma on tietoa tuottavien subjektien välisten suhteiden huomiotta jättäminen. Tiedosta tehdään henkilökohtainen suhde objektiivisen todellisuuden kanssa. Totuuden sitominen näkökulmasta riippuvaiseksi edellyttää subjektin ja todellisuuden välisen kahtiajaon uudelleen arviointia. Nojaudun argumentissani subjektin sekä todellisuuden välisen suhteen tarkastelemisen sijaan intersubjektiivisuuteen. Totuuden merkityksen ymmärtäminen edellyttää tietoa tuottavien subjektien välisten suhteiden tarkastelemista. Tutkimukseni johtopäätös on, että totuus merkitsee tietoa tuottavien subjektien välistä rehellisyyttä. Arjessa totuuteen viitataan usein valehtelun yhteydessä tai valehteluun varautuessa. Valehtelemisen ja epäaitojen todisteiden esittäminen ei ole vierasta myöskään tieteellisen tutkimuksen tekijöille. Totuudessa pysyminen on sitä, kun uskomukset sekä hyvät perustelut välittyvät subjektilta toiselle rehellisesti. Ehdotukseni totuuden määritelmälle on sovitettavissa klassisen tiedon määritelmän kriteereihin ilman klassisen totuuskäsityksen ja subjekti–objekti erottelun hyväksymistä.

1.2 Problematisointi

Filosofian alan tekstien sekä filosofisten keskustelujen kohdalla viitataan usein tietoon sekä totuuteen. Puhumme ja luemme siitä, miten mistäkin saadaan tietoa ja mitä kukin tietää. Väitellessämme nojaamme usein toteamuksiin, kuten: “tämä väitteesi on totta” tai “tämä väitteesi on epätotta”. Onko tiedosta sekä totuudesta puhumisella kuitenkin merkityseroa? Jos totuudesta puhumisella tarkoitetaan jotain muuta kuin tiedosta puhumisella, niin mikä tämä määritelmällinen ero on?

Nämä kysymykset ovat heränneet esiin esimerkiksi silloin, kun väittelyssä esiintyy kommentti: “tuo uskomus ei ole totta”. En ole voinut olla hämmästelemättä, että eikö olisi yhtä pätevää todeta, että: “tuo uskomus ei ole tietoa”? Saman kysymyksen esittäminen on tarpeellista, kun tieteenfilosofisissa sekä tietoteoreettisissa esitetään väitteitä, kuten, että tiedeyhteisön tuottama tieto lähenee jatkuvasti totuutta (Niiniluoto, 2016, 400). Usein sanotaan myös, että tiedeyhteisö tavoittelee totuutta. Eikö ole vähintään yhtä mielekästä todeta, että: “tiedeyhteisö tavoittelee tietoa” tai “tiedeyhteisö tavoittelee tiedon tuottamista”?

Kyseistä ongelmaa on syytä jäsentää tiedon määrittelyllä. Klassinen tiedon määritelmä asettaakin käsitteen: “totuus”, osaksi tiedon määritelmää: “Tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus.” Jos toteamme, että tiedeyhteisö tavoittelee totuutta, niin asetamme tieteen tekijöiden päämääräksi yhden tiedon kriteereistä. Miksi tämä tiedon kriteeri nostetaan muista kriteereistä ylemmäksi päämääräksi? Miksi päämääräksi ei nosteta itse tietoa?

Tämän problematisoinnin pohjalta siirryn jäsentelemään tämän tutkimuksen kysymykset sekä hypoteesit.

1.3 Tutkimuskysymys, hypoteesit, menetelmä, aineisto ja rakenne

Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraavaan kysymykseen:

Missä määritelmällisessä suhteessa klassisen tiedon kriteerit ovat keskenään?

Tulen myöhemmin arvioimaan esimerkiksi normatiivista naturalismia kannanottona. Lyhyesti määriteltynä normatiivisen naturalismin mukaan tietoteoreetikon on pyrittävä tuottamaan kuvailevia tosiasioita tiedosta sen sijaan, että hän pyrkisi varmistamaan tietoa tosiasioista riippumattomilla kannanotoilla. Tiedon varmistamiseen pyrkivää kannanottoa kutsutaan foundationalismiksi. Tulen kuitenkin käsittelemään näiden kannanottojen välistä kiistaa juuri klassisen tiedon kriteerien näkökulmasta. Foundationalistinen pyrkimys muodostaa varmat perusteet tosiasialliselle tiedolle näkyy seuraavalla tavalla. Tiedon kriteeri: “totuus”, määritellään tosiasiallisia käsitteitä perustavammilla käsitteillä: “objektiivinen todellisuus”. Sen sijaan normatiiviset naturalistit pidättäytyvät minkään tiedon kriteerin kohottamista perustavampaan asemaan. Esittämäni tutkimuskysymys pyrkii osoittamaan sekä kyseenalaistamaan käsittelemieni kannanottojen yksityiskohdat siten, että käsiteanalyttinen menetelmäni tulee huomioiduksi.

Tätä kysymystä vastaavat hypoteesit:

- 1) Termit: “tieto”, “hyvin perusteltu”, “tosi” ja “uskomus”, ovat merkitykseltään erilaisia ja ne ovat määritelty erillisiksi.
- 2) Jotkin termeistä: “tieto”, “hyvin perusteltu”, “tosi” ja “uskomus”, ovat merkityksiltään samanlaisia ja niitä ei olla määritelty erillisiksi.

Lähestyn käsittelemääni aineistoa etsien vahvistusta ja kumoavia väitteitä kummallekin hypoteesille. Menetelmäni hypoteesien kumoamiseen tai vahvistamiseen on käsiteanalyttinen. Pyrin selvittämään, että ovatko jotkin seuraavista termeistä: “tieto”, “uskomus”, “hyvä perustelu” sekä “totuus”, määritelty aineistossani samalla merkityksellä. Jos havaitsen päällekkäisiä määritelmiä, niin Occamin partaveitseen nojaten, pyrin hylkäämään ylimääräiset termit selkeyttääkseni tietoteoriaa. Lisäksi annan ehdotuksen olemassa olevien termien relevanssin säilyttämiseksi. Tämä tarkoittaa ehdotuksia ongelmallisten termien uudelleen määrittelemiseen.

Käsiteanalyysini perustuu valitsemaani tekstiaineistoon. Analysoimani käsitteet nousevat siis vallitsevasta filosofian alan keskusteluista. Kuten problematisointini sekä tutkimuskysymykseni jo kertovat, niin en pyri filosofian historialliseen tutkimukseen. En siis käytä resursseja argumentoidakseni siitä, miten esimerkiksi John Dewey ajatteli. Sen sijaan luotan Godfrey-Smithin sekä Niiniluodon käsitykseen siitä mitä Dewey on argumentoinut. Näin ollen pääsen problematisoimaan käsitteelliset ongelmat esimerkiksi Deweyn käyttämän “episteemisen totuus” -

käsitteen sekä esimerkiksi Mooren suosiman “klassinen totuus” -käsitteen välillä. Jos kriitikko toteaa esimerkiksi Deweyn tulkintani perusteet riittämättömäksi, niin näkisin että hän tulee samalla problematisoineeksi filosofian historiallisen ongelman sen sijaan, että problematisoisi saman nykyfilosofisen ongelman, kuin mitä tässä tutkimuksessa on problematisoitu. Vaikka viittaankin filosofian historiallisten henkilöiden argumentteihin, niin problematisointini liittyy käsitteiden väliseen suhteeseen niiden historiallisen alkuperän sijaan.

Tutkimusaineistoni koostuu seuraavista teksteistä, jotka esittelen samalla kun avaan tutkimukseni rakennetta. Valitsin Godfrey-Smithin teoksen *Theory and Reality* (2003), koska siinä esitetään foundationalistien sekä naturalistien välinen kiista lyhyesti, mutta selkeästi. Tässä tekstissä tarkennetaan myös naturalismin eri alalajeja erottamalla Williard van Orman Quinen (1908–2000) kannanotot normatiivisesta naturalismista, josta hyvänä esimerkkinä on John Deweyn (1859–1952) esittämä käsitys. Quinen mukaan filosofian alan tutkimus palautuu psykologiaan. Erottautuminen Quinelaisesta naturalismista on olennaista, jottei kiistaa foundationalismin kanssa kärjistetä filosofian olemassaolon kysymykseksi. Sen sijaan normatiivisessa naturalismissa keskitytään kuvailevan sekä tosiasiallisen tiedon merkitykseen filosofian tekemisessä. Godfrey-Smith onnistuu naturalismin sekä foundationalismin välisen kiistan yksityiskohtaisessa avaamisessa.

Godfrey-Smith toteaa, että naturalistit ovat *epäilleet* kaikkia pyrkimyksiä tieteellisen tiedon perustusten rakentamiseen. Foundationalistit ovat taas vaatineet näitä filosofisia perustuksia tieteellisen tiedon varmistamiseksi. Godfrey-Smithin teksti ei kuitenkaan avaa termin: “epäillä”, merkitystä sen tarkemmin. Lisäksi Godfrey-Smith ei suoraan käsittele tiedon määritelmää. Artikkelissaan *Epäilijöitä sekä varmuuden tavoittelijoita* (2016), Ilkka Niiniluoto ottaa sekä epäilyn merkityksen että klassisen tiedon määritelmän käsittelyyn. Hänen määrittelemiensä avulla myös Godfrey-Smithin käsitys foundationalismin sekä naturalismin välisestä kiistasta tulee ymmärrettävämmäksi. Niiniluodon mukaan tiedon kriteerien pohjalta on muodostunut kannat: “totuuskeptisismi” sekä “oikeutuskeptisismi”. Normatiiviset naturalistit näyttävät epäilevän samalla tavalla tiedon perustamisen pyrkimyksiä kuin totuuskeptikot. Foundationalistit taas näyttävät pitävän pelkästään kuvailevaa tietoa kehäpäättelmään ajautuvana kuten oikeutuskeptikot. Tämän yhteyden osoittaminen vaatii kuitenkin tarkempaa tiedon kriteerien analyysia.

Godfrey-Smithin tekstin pariin palaaminen osoittaa, että normatiivisten naturalistien mukaan tiedon tuottaminen tapahtuu instrumentaalisella rationaalisuudella. Instrumentaalinen rationaalisuus on kokeilulla muodostettujen perusteiden tarjoamista sille, mikä on toimijalle hyvä tapa päästä asettamaansa päämäärään. Hyvät tavat päämäärän tavoittamiseen ilmaisevat kokemuksella perusteltuja tosiasioita. Deweyn mukaan meidän tulisi pidättäytyä instrumentaalisessa rationaalisuudessa ja hylättävä toisenlaiset rationaalisuuden tyypit. Toisenlaisella rationaalisuudella

hän tarkoittaa foundationalistista kantaa rationaalisuuteen, johon Godfrey-Smithin tekstistä ei löydy kuitenkaan tarkempaa määritelmää.

Foundationalistista klassisen rationaalisuuden käsitystä avaavan Alma Koron tulkinnalla George Edvard Mooren (1873–1958) ajattelusta. Kyseinen teos on julkaistu artikkelissa *Mooren analyysi ja Strawsonin kritiikki* (2013). Linkki Mooren käsityksen sekä foundationalismin välillä näkyy Mooren pyrkimyksenä erotella perustavat käsitteet perustettavista käsitteistä. Perustettavana on nimenomaan tosiasialliset käsitteet sekä instrumentaalinen rationaalisuus. Perustavammat käsitteet ovat filosofian alalle erityisiä tutkimuskohteita. Keskeisimmäksi perustavaksi käsitteeksi osoittautuu todellisuus. Instrumentaalilla rationaalisuudella ei tavoiteta todellisuutta, mutta Mooren tapa erottaa tosiasialliset käsitteet perustavammista kuvastaa rationaalisuutta, jonka avulla se on mahdollista. Kantaa, jonka mukaan todellisuus on tosiasioita perustavampi käsite, kutsutaan realismiksi. Dewey hylkää instrumentaalista rationaalisuutta korostaessaan juuri sen kaltaisen rationaalisuuden, joka edellyttää realismia.

Klassinen rationaalisuus vaikuttaa oikeutuskeptiseltä siinä missä instrumentaalinen rationaalisuus taas totuuskeptiseltä. Oikeuskeptisismi asettaa tiedon kriteerin: “hyvä perustelu”, epäilyksen alaiseksi siinä missä totuuskeptisismissä epäillään: “totuutta”. Miten foundationalistit ja normatiiviset naturalistit määrittelevät totuuden? Tähän kysymykseen vastatessani tukeudun Pentti Määttäsen (1952–) teokseen *Toiminta ja kokemus* (2009). Foundationalistinen pyrkimys perustaa tiedon määritelmä todellisuuden käsitteeseen tulee esille korrespondenssiteorian määritelmässä termille: “totuus”. Subjektin esittämien väitteiden sekä objektiivisen todellisuuden välistä vastaavuutta pidetään totuutena. Myös klassiseksi totuuskäsitykseksi kutsuttua näkemystä pidetään subjektien näkökulmista sekä tiedon tuottamisen menetelmistä riippumattomana näkemysnä. Normatiivisten naturalistien tukema totuuskäsitys on taas juuri subjektien näkökulmiin sidottu sekä tiedon tuottamisen menetelmien pohjalta määritelty. Episteemisen totuuskäsityksen mukaan totuus on perusteltua väitettävyyttä.

Seuraavaksi pyrin tarkastelemaan episteemisen totuuskäsityksen yhteensopivuutta tiedon määritelmään. Toteuttamani käsiteanalyysi osoittaa, että episteeminen totuuskäsitys jää yhteensopimattomaksi klassisen tiedon määritelmän kriteerien kanssa. Totuuden määrittelemisen “perustelluksi väitettävyydeksi” näyttää johtavan synonyymisyyteen tiedon kriteerin: “hyvä perustelu”, kanssa. Episteemisessä totuuskäsityksessä pitäytyminen näyttää edellyttävän tiedon kriteerien supistamista kahteen kriteeriin. Tietoa on kuitenkin pidetty klassisesti kolmea kriteeriä edellyttävänä. Viimeiseksi tehtäväkseni asetun määrittelemään totuuden normatiivisen naturalismin mukaan ilman, että se päättyy synonyymiseksi “hyvien perusteiden” kriteerin kanssa.

Huomautan että normatiivisen naturalismin pohjalta muodostetussa instrumentaalisessa rationaalisuudessa ei ole enää kyse todellisuuden sekä subjektin muodostamien väitteiden välisestä suhteesta. Tuen näkemystäni John McDowellin näkemyksellä Donald Davidsonin tekemästä subjekti-objekti jaottelusta sekä intersubjektivisuuden välisestä suhteesta. Hän esittää näkemyksensä artikkelissaan *Subjective, Intersubjective and Objective* (2003). Normatiivinen naturalisti kiinnittää huomion subjektien väliseen näkemystenvaihtoon sekä esitettyjen perusteiden yhteensopivuuteen ja vakuuttavuuteen. Subjekti-objekti jaottelun sijaan normatiivinen naturalisti nojaa siis intersubjektivisuuden tietoa ja sen kriteereitä määritellesään.

Lopuksi ehdotan totuuden määritelmää, joka tekisi normatiivisesta naturalismista sekä tiedon määritelmästä yhteensopivan sekä johdonmukaisen. Näyttää siltä, että episteeminen totuuskäsitys johtaa synonyymisyyteen ja klassinen totuus käsitys johtaa taas abstraktiin suhteeseen väitteiden sekä objektiivisen todellisuuden käsitteen kanssa. Subjekti-objekti jaotteluun perustuvassa totuuskäsityksessä on hylätty termin: “totuus”, arkikäytössä paljastuva määritelmä. Intersubjektivisuutta soveltavalle näkemukselle totuuden arkikäsitteeseen ei jää vieraaksi. Arjessa totuudessa pysyminen mielletään rehellisyydeksi tietoa tavoittelevien subjektien välillä. Intersubjektivinen tiedon määritelmä mahdollistaa totuus -käsitteen esittämisen juuri subjektien välisenä vuorovaikutuksen osana, mikä on naturalistinen ominaisuus. Näin tulen taipuneeksi naturalismin puolelle foundationalismin sijaan. Ehdotan, että normatiivinen naturalisti määrittäisi totuuden tietoa tuottavien subjektien välisenä rehellisyytenä. Määritelmäni tekee totuuden käsitteen yhteensopivaksi tiedon kriteerien: “hyvin perusteltu, tosi ja uskomus”, kanssa.

2 FILOSOFIA, TIEDE JA TIEDON KRITEERIT

2.1 Naturalismi sekä foundationalismi

Tieteen sekä tiedon tutkiminen on johtanut kahteen toistensa kanssa ristiriitaiseen kantaan. Tässä tutkimuksessa käsitellään foundationalistista sekä naturalistista argumentointia ja otetaan kantaa näiden kahden näkemyksen väliseen kiistaan. Peter Godfrey-Smith (1965–) käsittelee aihetta teoksessaan *Theory and reality* (2003). Pohjustan tutkimukseni lähtökohtia sekä pyrkimyksiä hänen avullaan.

Tyypillisesti esitetty määritelmä naturalismille on, että siirtymän filosofiasta tieteellisen tutkimukseen tulisi olla jatkuvaa. Tarkemman määritelmän mukaan filosofia voi käyttää tieteellisen tutkimuksen tuloksia apunaan ja sitä voi tehdä myös tieteellisen tutkimuksen metodeja tutkiessa. (Godfrey-Smith, 2003, 149–150)

Termillä: “naturalismi”, viitataan filosofiassa toisinaan metafyyfysiseen naturalismiin, jonka mukaan todellisuus on kausaalisesti yhtenäinen kokonaisuus. Pidättäydyn ainoastaan yleisessä naturalismin määritelmässä sekä myöhemmin esiteltävässä normatiivisen naturalismin määritelmässä sellaisena kuin se on Godfrey–Smithin tekstistä luettavissa.

Naturalismin kanssa ristiriidassa olevan foundationalismin mukaan tieteellisen argumentoinnin käyttäminen tieteellistä tietoa koskien sisältää kehäpäätelmän (vicious circularity). Näyttää siltä, että on astuttava tieteellisen argumentoinnin ulkopuolelle tutkiessamme tietoa. Naturalistit ovat vastanneet tähän haasteeseen toteamalla, että tieteellinen tutkimus ei tarvitse filosofista perustaa, jolla kehämäisyys katkaistaisiin. Naturalistin mukaan tieteellisen tiedon perustamisen sijaan filosofien tehtäväksi jää pätevän kuvauksen tuottaminen tieteellisen tiedon tuottamisesta. (Mt. 150)

Godfrey-Smithin mukaan foundationalismi on naturalismin kanssa seuraavalla tavalla ristiriidassa. Foundationalistien mukaan naturalisti syyllistyy kehäpäättelmään pyrkiessään tutkimaan tieteellistä tietoa tieteellisesti. Niinpä tieto-opissa on pidettävä tieteellistä tietoa epäilyksen alaisena, kunnes filosofinen tieto on sen varmistanut. Sen sijaan naturalisti vain epäilee foundationalistin pyrkimystä tieteellisen tiedon perustamisessa sen onnistumisen sekä tarpeellisuuden kannalta. (Mt. 150)

Toistaiseksi esitelty määrittely on Godfrey-Smithin mukaan yleisesti ottaen naturalisteiksi tunnustautuvien jakama. Kaikki naturalistisiksi kutsutut kannat eivät ole kuitenkaan samanlaisia, ja kyseistä termiä viljellään itse asiassa hyvin useassa eri merkityksessä. W. V. Quine, jota on pidetty naturalismin perustajana, tiivisti Godfrey-Smithin mukaan omaa kantansa seuraavalla tavalla hänen artikkelissaan vuonna 1969. (Mt. 151)

...tässä me katsomme, että tiede on ainoa todellinen kysymysten lähde siinä missä se on myös ainoa oikea lähde niihin vastaamiseen. (Mt. 151)

Quine ei pelkästään ajatellut, ettei filosofian tulisi yrittää antaa minkäänlaisia “perustuksia” (foundations) tieteelliselle tiedolle, vaan sen lisäksi hän uskoi, että tieto-opilliset kysymykset ovat niin lähellä psykologien esittämiä kysymyksiä, ettei tieto-opin tulisi selvittää erillisenä tutkimusalana lainkaan. (Mt. 151)

Quinelaisen naturalismin version sijaan Godfrey-Smith tukee normatiivista naturalismia. Godfrey-Smithin mukaan tieto-oppi ei palaudu psykologian alan tutkimukseksi, sillä tieteellisten kysymysten lisäksi meillä on filosofisia kysymyksiä, jotka jäävät filosofien ratkottavaksi. Tieteellinen tutkimus ei siis korvaa filosofiaa, vaan sen sijaan tieteelliset tutkimustulokset ovat filosofisen tutkimuksen resursseina. Esimerkkinä filosofisista kysymyksistä, jotka eivät ole tulleet käsitellyiksi tieteilijöiden toimesta, ovat normatiiviset kysymykset. Normatiivisilla kysymyksillä tarkoitetaan niitä kysymyksiä, jotka sisältävät arvoarvostelman (value judgment). Psykologinen tutkimus voi antaa meille epistemologiassa vastauksia siitä, miten uskomukset muodostuvat. Psykologia ei voi vastata kuitenkaan siihen, mitkä uskomuksen muodostamisen tavat ovat hyviä ja mitkä taas eivät ole. Filosofian tehtäväksi jää vastata esimerkiksi kysymykseen, miten argumentit pitäisi muodostaa. Tämän tyyppistä kantaa kutsutaan normatiiviseksi naturalismiksi. (Mt. 151–152)

Olemme määritelleet foundationalistista sekä naturalistista kantaa ja syventyneet toistaiseksi jälkimmäiseen. Huomionarvoiseksi nousi foundationalistien sekä naturalistien kannanottojen välinen konflikti. Näyttää siltä, että naturalistien uskotaan päätyvän tieteellisen tiedon tutkimuksessa kehäpäättelmään. Foundationalistit ovat pyrkineet välttämään kehäpäättelmän asettamalla koko tieteellisen tiedonmuodostuksen epäilyksenalaiseksi tieto-oppia harjoittaessaan. Naturalistit taas epäilevät kehäpäättelmän välttämiseksi tehtyjä tieteellisen tiedon perustamisen yrityksiä. Heidän mukaansa filosofin on tyydyttävä kuvailevien väitteiden esittämiseen tieteellisen tiedon tuottamisesta.

2.2 Epäileminen, kieltäminen ja tiedon kriteerit

Jätän naturalismin sekä foundationalismin tämän alaluvun osalta sivuun ja keskityn klassisen tiedon määritelmän sekä epäilyn merkityksen avaamiseen. Ymmärtämällä tiedon kriteerejä sekä niiden kieltämistä ja epäilyä saamme paremman käsityksen myös foundationalistien sekä naturalistien välisestä kiistasta, jonka analysointiin palaan tuonnempana.

Tukeudun Ilkka Niiniluodon (1946–) teoksessa *Skeptisismi* julkaistuun artikkeliin *Tiedon epäilijöitä ja varmuuden tavoittelijoita*. Aivan aluksi Niiniluoto käsittelee epäilyä suhteessa uskomiseen, eli väitteen p kieltämiseen tai hyväksymiseen.

Suomen kielessä ei eroteta englannin tapaan verbejä *suspect* (esimerkiksi salapoliisi *epäilee* joidenkin johtolankojen nojalla hovimestaria murhaajaksi mutta etsii vielä todisteita arvelulleen) ja *doubt* (esimerkiksi lapsi alkaa vanhempien vakuutteluista huolimatta *epäillä*, että onko joulupukki olemassa). Jälkimmäisessä merkityksessä jonkin väitteen p epäileminen tarkoittaa, ettei usko väitettä p eli ei pidä väitettä p totena. Tämä ei vielä tarkoita, että pitää väitettä p epätotena. Epäily sijoittuu siten *uskomisen* (myöntämisen, totena pitämisen) ja *epäuskon* (kieltämisen, epätotena pitämisen) väliin. (Niiniluoto, 2016, 381)

Niiniluodon mukaan uskominen on myöntämistä sekä totena pitämistä siinä missä epäusko on kieltämistä sekä epätotena pitämistä. Väitteen kieltäminen tai hyväksyminen liittyy siis sekä uskomiseen ja epäuskoon kuin myös totena ja epätotena pitämiseen.

Logiikassa väitteen p negaation, eli kiellon merkintä on $\sim p$ . ...Jos p on lause “joulupukki on olemassa”, niin $\sim p$ on lause “joulupukki ei ole olemassa”. Jos uskomista merkitään symbolilla B (sanasta *belief*), Bp merkitsee “uskon, että p” ja $B \sim p$ merkitsee “uskon, että ei-p”. *Epäily* lauseen p suhteen voidaan nyt määritellä asenteena, jossa jotakin lausetta ei myönnetä eikä kielletä, toisin sanoen ei Bp ja ei $B \sim p$. Tässä tilanteessa sanotaan myös, että pidättäydyn kannanotosta väitteen p suhteen. (Mt. 381)

Väitteen epäileminen eroaa kieltämisestä tai hyväksymisestä siten, että epäilijä uskoo samanaikaisesti sekä väitteen kieltämiseen kuin myös hyväksymiseenkin. Tämä uskomisen kahtalaisuus on käännettävissä kannanotoista pidättäytymiseksi. Epäileminen ei ole siis epäuskoa eikä kieltämistä väitteen osalta. Sen sijaan epäilijä ei ota kantaa väitteeseen.

Väitteen uskominen on yksi klassisen tiedon kriteereistä.

Platon erotti aidon tiedon (*episteme*) luulosta (*doksa*) ja erheestä: tieto on tosi uskomus, johon liittyy selitys tai oikeutus. Tiedon tulee olla siis totuudenmukaista ja perusteltua... ..Klassisen määritelmän mukaan henkilö *X tietää, että p*, jos ja vain jos

(i) *X uskoo, että p*

(ii) *p on tosi*

(iii) *X:llä on perusteita sille, että p*

Jos tietämistä merkitään symbolilla *K (knowledge)* ja perusteita symbolilla *J (justification)*, klassisen määritelmän mukaan *Kp* tarkoittaa samaa kuin *Bp & p & Jp*. Nykyfilosofiassakin tämä määritelmä on hyvä lähtökohta, vaikka se tarvitseekin täydennyksiä tai täsmennyksiä. (Mt. 383)

Kiinnitetään huomio tiedon kriteeriin (ii), eli “*p on tosi*”. Se poikkeaa muista kriteereistä ensinnäkin siten, että se on riippumaton “henkilöstä *X*”. Niiniluodon mukaan tietäminen on riippuvaista henkilöstä *X* ja tiedon kriteerit (i) sekä (iii), eli uskomisen sekä perusteiden antaminen on riippuvaista henkilöstä *X*, mutta tiedon kriteeri (ii) on poikkeus tämän tekijän kannalta.

Niiniluoto täydentää klassisen tiedon määritelmää sekä sitä koskevia filosofien kannanottoja seuraavalla tavalla.

Platonin jälkeen kehittyneessä tietoteoriassa skeptisismi on kanta, joka kyseenalaistaa – epäillen tai kieltäen – tiedon mahdollisuuden. Epäilijä pidättäytyy ottamasta kantaa tiedon mahdollisuuteen. Jos taas kyseessä on tiedon kieltö, se voi kohdistua klassisen määritelmän totuusehtoon (ii) tai perusteluhtoon (iii). Näin voidaan erottaa kaksi skeptisismien lajia: *totuuskeptikkojen* mukaan inhimilliset uskomukset eivät saavuta totuutta, kun taas *oikeutuskeptikoiden* mukaan meillä ei ole riittävää perustelua tiedon vaatimuksin esitetyille väitteille. (Mt. 383)

Skeptisismiin kuuluvat kannanotot, joissa joko pitäydytään klassista tiedon määritelmää koskevista kannanotoista tai sitten kielletään jokin niiden kriteereistä. Totuuskeptikko kieltää tiedon kriteerin (ii), eli “*p on tosi*”. Kuten panimme merkille, niin totuus tiedon kriteerinä on ainoa, joka on erillinen “henkilöstä *X*”. Se on jotain inhimillisten uskomusten ulkopuolista.

Jos taas kieltää tiedon kriteerin (iii), eli: “*X:llä on perusteita väitteelle*”, niin tuolloin kyseessä on oikeutuskeptikko. Tietoa ei saavuteta sen vuoksi, että perustelujen määrä ei ole riittävät ja ei ole mahdollista saada riittäviä perusteita.

Miksi Niiniluoto ei esitä skeptisismien vaihtoehtoa, jossa tiedon kriteeri (i), eli: “*X uskoo, että p*”, kielletäisiin? Tämä näyttää johtuvan siitä, että vaikka logiikassa kieltäminen merkittäisiinkin vain: “*~p*”, niin kannanmuodostuksena kieltäminen edellyttää kriteeriä (i), eli sitä että: “*X uskoo, että ~p*”.

Jos yrittäisin kieltää tiedon kriteerin (i), niin kieltäisin samalla oman kieltämiseni mahdollisuuden. Ei ole siis mielekästä kieltää, että meillä on uskomuksia.

Olemme käyneet läpi epäilyä, uskomista sekä klassisen tiedon kriteerejä. Lisäksi nostin Niiniluodon tekstistä esille tiedon kriteerien kieltämisen pohjalta muodostettujen käsitteiden:

“oikeutuskeptisismi” sekä “totuuskeptisismi”, määritelmät. Seuraavaksi pyrin soveltamaan esille tuotua analysoimalla Godfrey–Smithin kommenttien sisältöä Niiniluodon käsitysten avulla.

2.3 Naturalistien sekä foundationalistien skeptisyys

Tämän luvun alkupuolella olemme tutustuneet Godfrey–Smithin käsitykseen foundationalistien sekä naturalistien välisestä kiistasta tieteellisen tiedon suhteen. Molempien kannanotoissa näkyi niin epäily kuin kieltäminenkin sellaisena kuin olemme sen Niiniluodon käsittelemänä ymmärtäneet. Tässä alaluvussa analysoin naturalistista sekä foundationalistista kantaa tieteestä.

On tärkeä huomata, että kyseenalaisena on nyt sekä foundationalistin että naturalistin suhde tieteelliseen tietoon, mutta tämän lisäksi myös näiden kantojen keskinäinen suhde. Vaikka naturalisti tukeekin kantaa, jonka mukaan tieteen filosofiassa sekä tieto-opissa on pitäydyttävä tieteellisessä argumentoinnissa, niin tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tieteellinen argumentointi tarkoittaisi samaa asiaa kuin naturalismi. Naturalismi viittaa filosofian sekä tieteen väliseen suhteeseen siinä missä tieteelliset argumentit taas lähtökohtaisesti filosofian sekä tieteen ulkopuolisiin kohteisiin. Naturalismin, foundationalismin sekä klassisen tiedon määritelmän välisen suhteen ymmärtämiseksi on kysyttävä seuraavat kysymykset: 1) Missä suhteessa foundationalistinen kanta on tieteelliseen tietoon? 2) Missä suhteessa naturalistinen kanta on tieteelliseen tietoon? 3) Miten foundationalistit perustelevat kantaansa naturalisteja vastaan ja missä suhteessa nämä kannat ovat keskenään? 4) Miten naturalistit perustelevat kantaansa foundationalisteja vastaan ja missä suhteessa nämä kannat ovat keskenään?

(1) Missä suhteessa foundationalistinen kanta on tieteelliseen tietoon?

Foundationalismi edellyttää, että mitään oletuksia yksittäisten tieteellisten ideoiden pätevydestä ei tehdä silloin kun harjoitetaan tieteen filosofiaa. Tämä johtuu siitä, että ennen kuin filosofinen teoriamme on paljastunut, niin tieteellinen teoria on epäilyksen alaisena. (Godfrey–Smith, 150)

Foundationalisti *epäilee* tieteellistä tietoa tieteenfilosofiassa. Tieteenfilosofian kontekstissa foundationalisti pitäytyy siis arvostelmista tieteellisten ideoiden pätevyyden sekä teorioiden suhteen. Tämä arvostelmista pitäytyminen jatkuu niin kauan, että filosofinen teoria on

paljastunut, eli niin kauan kuin tieteellistä tietoa ei ole varmistettu filosofisella tiedolla tai toisin sanoen: niin kauan kuin harjoitetaan tieteen filosofiaa.

(2) Missä suhteessa naturalistinen kanta on tieteelliseen tietoon?

...voimme toivoa ainoastaan kykenevämmä luomaan pätevän kuvauksen siitä, miten tiede toimii, kunhan luotamme tieteellisiin ideoihin edetessämme. Ja tietoa sekä tiedettä koskeva kuvailumme eivät ole sen varmempia tai turvatumpia kuin tieteelliset teoriat sellaisenaan. (Mt. 150)

Naturalisti *hyväksyy* ja luottaa tieteelliseen tietoon myöskin pyrkiessään luomaan pätevän kuvauksen siitä, miten tiede toimii. Naturalisti siis uskoo tieteellisten menetelmien pätevyyteen myös filosofiaa harjoittaessaan. Naturalistille tieteenfilosofia ei ole tieteellisen tiedon varmistamista, vaan tieteellisen tiedon muodostumisen kuvailemista.

3) Miten foundationalistit perustelevat kantaansa naturalisteja vastaan ja missä suhteessa nämä kannat ovat keskenään?

Monien muiden filosofisten kantojen näkökulmasta tieteellisten ideoiden *käyttäminen* tiedettä koskevassa teoretisoinnissa sisältää pahan kehämäisyyden (vicious circularity). Miten voimme olettaa, edes lähtökohtaisesti, tieteellisten ideoiden luotettavuuteen, joita yritämme tutkia ja arvioida? Selvästikin meidän täytyy astua tieteen *ulkopuolelle*, kun yritämme kuvailla sen kaikista yleisempiä tekijöitä ja arvioida sen menetelmien yhtenäisyyttä. Tämä idea, jonka mukaan meidän tulisi tehdä tieteen filosofiaa erillisestä sekä suuremman varmuuden takaavasta lähtökohdasta on usein nimetty *foundationalismiksi*. (Godfrey-Smith, 150)

Foundationalistisen kannan edustaja kieltää tieteellisten ideoiden käyttämisen tiedettä koskevassa teoretisoinnissa, sillä hänelle tieteenfilosofia on tieteelliselle tiedolle suuremman varmuuden takaavien argumenttien muodostamista. Jos muodostetaan tieteellisiä argumentteja tieteellisistä argumenteista, niin se sisältää kehämäisyyden, eikä siten lisää varmuuttamme koskien tieteellistä tietoa. Tämän perusteella foundationalisti *kieltää* naturalistisen kannan tieteen filosofiassa.

4) Miten naturalistit perustelevat kantaansa foundationalisteja vastaan ja missä suhteessa nämä kannat ovat keskenään?

Naturalisti ajattelee, että yleisten filosofisten perustusten luominen tieteelle on aina tuomittu epäonnistumaan. He ajattelevat myös, ettei tiede edes tarvitse filosofista perustaa missään olosuhteissa. (Mt. 150)

Naturalisti kieltää foundationalistisen kannan. Foundationalistiset pyrkimykset tieteen perustamiseksi on aina tuomittu epäonnistumaan, eikä tiede edes tarvitse niitä missään olosuhteissa. Naturalisti ei kuitenkaan tarjoa mitään vaihtoehtoa tieteellisen tiedon perustamiseksi, sillä he epäilevät

koko yrityksen tarvetta. Naturalisti siis pitäytyy arvostelmista koskien tieteellisen tiedon varmistamista tieteellistä tietoa suuremmalla varmuudella. Godfrey-Smithin mukaisen naturalistin suhtautuminen foundationalistiseen kantaan näyttää Niiniluodon termeillä tulkittuna *kieltävältä* sen suhteen, että foundationalistit eivät ole onnistuneet varmistamaan tieteellistä tietoa sekä *epäilevältä* sen suhteen, että tieteellinen tieto ylipäättään pitäisi varmistaa.

Godfrey-Smith siirtyy oman tekstinsä osalta tieteen filosofiasta tieto-opillisiin käsityksiin, joiden esittelemiseen palaamme seuraavassa luvussa. Tämän luvun lopuksi tarkastelemme Godfrey-Smithin käsitystä naturalismista sekä foundationalismista suhteessa Niiniluodon esittämään kantaan tiedon kriteereistä sekä tieteestä.

2.4 Naturalistinen sekä foundationalistinen tiedon kriteerien kieltäminen

Tässä alaluvussa pyrin esittämään johtopäätökseni toistaiseksi esille tuomieni aineistojen välisestä analyysistä. Olen muodostanut tämän argumentin premissit edellisissä alaluvuissa. Pyrin osoittamaan, että foundationalisti on oikeutuskeptikko tieteenfilosofiassa sekä tieto-opissa siinä missä naturalisti on totuuskeptikko.

Foundationalistinen kanta on tieto-opissa sekä tieteenfilosofiassa oikeutuskeptinen. Foundationalisti siis kieltää riittävät perustelut, eli tiedon kriteerin (iii). Tieto on perustettava suuremman varmuuden takaavalla kriteerillä. Jos joku poikkeaa tästä vaatimuksesta, kuten naturalistit kehottavat poikkeamaan, niin tulee foundationalistin mukaan päätyneeksi kehäpäätelmään. Foundationalistien mukaan naturalisti, joka argumentoi tieteenfilosofiassa tieteellisin menetelmin tiedettä koskien, tulee kyseenalaistaneeksi juuri sen asian mistä muodostaa argumenttinsa. Tämän kehäpäätelmän katkaisemiseksi on tiedon kriteeri (iii) perustettava, niin että perustelut lähtevät jostakin premissistä ilman, että joku seuraavista johtopäätöksistä olisi tämä premissi.

Pitäytymällä klassisen tiedon kriteereissä huomaamme, ettei kriteeristä (i), eli uskomisesta ole kehäpäätelmän katkaisijaksi. Tämä johtuu siitä, että uskomisen on riippuvaista “henkilöstä X”, samalla tavalla kuin kriteeri (iii). Kullakin henkilöllä voi olla erilaiset uskomukset, mikä tekisi tiedosta epävarman. Sen sijaan, jos katkaisemme kehäpäätelyn henkilöistä, eli inhimillisistä pyrkimyksistä erilliseen premissiin, niin eri henkilöiden erilaiset uskomukset eivät pääse vaikuttamaan siihen. Kuten voimme Niiniluodon esittämästä klassisen tiedon määritelmästä todeta, niin “henkilöstä X” riippumaton tiedon kriteeri on (ii), eli “p on tosi”. Kun foundationalisti epäilee tieteellistä tietoa ja kieltää kriteerin (iii) takaavan riittävän varmuuden sille, niin hän perustaa väitteensä totuuteen.

Naturalistinen kanta taas kieltää pyrkimyksen varmistaa tieteellistä tietoa klassisella käsityksellä totuudesta, eli tiedon kriteerillä (ii). Naturalistit ovat siis totuuskeptikkoja. He eivät kuitenkaan tarjoa mitään muuta vaihtoehtoa tieteellisen tiedon perustamiseksi, sillä he epäilevät koko perustamisen mahdollisuutta. Naturalistille tieteenfilosofiassa sekä tieto-opissa ei ole kyse tieteellisen tiedon varmistamisesta, sillä tällaiset yritykset ovat tuomittu epäonnistumaan ja tiede ei edes tarvitse tuottamansa tiedon erillistä varmistamista filosofien toimesta.

Naturalistisen kannan mukaan tiedon suhteen on pidättäydyttävä kriteereissä (i) sekä (ii), eli hyvin perustelluissa uskomuksissa. Samalla pidättäydytään sellaisissa tiedon kriteereissä, jotka riippuvat “henkilöstä X”. Naturalisti tiedostaa kehämäisyyden sen suhteen, että *jos* hän yrittäisi varmistaa tieteellistä tietoa tieteellisellä argumentilla, niin hän käyttäisi johtopäätöksissään päättelyketjunsä pmissesjä. Hän ei kuitenkaan yritä tehdä tiedon perustamiseen tähtääviä ja täydellisen varmuuden takaavia päätelmiä. Sen sijaan naturalistisella tieto-opin sekä tieteen filosofian harjoittajalla riittää töitä sellaisten tieteellisten argumenttien muodostamiseen, jotka kuvailevat tieteellisen tiedon tuottamista mahdollisimman tarkasti.

Ymmärtääkseni naturalistin mukaan tähän ei liity kehäpäätelmää, sillä kyseessä ovat toisistaan erilliset deskriptiiviseen tietoon tähtäävät päättelyketjut, joista molemmat pyrkivät kuvailemaan eri asioita. Tieteilijä argumentoi alansa tutkimuskohteista ja tieteenfilosofi argumentoi tieteilijän tekemän tutkimuksen yleisistä menetelmistä, eli siitä miten tieteellinen tutkimus on yleisesti ottaen organisoitu.

Niiniluoto kommentoi tieteelliseen tietoon suhtautumista seuraavasti.

Sosiologi Robert Mertonin mukaan tieteen eetos nojaa “organisoituun skeptisismiin”, jossa mitään maailmaa koskevia väitteitä ei hyväksytä ilman julkisia empiirisiä tai loogisia perusteluja. Uskonnonfilosofiasta tuttua termiä käyttäen tieteeseen luottavat epäilijät ovat *evidentialisteja*, jotka kieltäytyvät uskomasta mitään ilman asianmukaisia ja riittäviä perusteita ja testejä. Heidän vastustajansa taas ovat *fideistejä*, jotka sallivat uskomuksia ilman perusteluja. (Niiniluoto. 382)

Tiede nojaa “organisoituun skeptisismiin”, jossa väitteitä ei hyväksytä ilman “julkisia empiirisiä tai loogisia perusteita”. Tämä tekee tieteestä evidentialistista, siinä missä ei-tieteellisyys on uskomusten sallimista ilman (empiirisiä tai loogisia) perusteluja. Niinluodon mukaan evidentialistisuus näkyy klassisen tiedon määritelmässä.

Evidentialistinen lähtökohta sisältyy tiedon käsitteeseen sellaisena kuin Platon sen *Theaitetos*-dialogissa määritteli. (Mt. 383)

Niiniluoto huomauttaa klassista tiedon määritelmää koskien, että: “Nykyfilosofiassakin tämä määritelmä on hyvä lähtökohta, vaikka se tarvitseekin täydennyksiä tai täsmennyksiä (Mt. 383)”.

Täydennyksenä sekä täsmennyksenä Niiniluoto esittelee oikeutuskeptisismiin sekä totuuskeptisismiin, jotka olemme jo esitelleet.

Toistaiseksi väitteeni siitä, että foundationalistinen kanta tieteenfilosofiassa on tiedon kriteerien suhteen oikeutuskeptinen siinä missä naturalistinen kanta on totuuskeptinen. Nojaan tässä päättelyssäni toistaiseksi ainoastaan Godfrey–Smithin sekä Niiniluodon tekstien väliseen analyysiin. Myöhemmissä luvuissa pyrin täydentämään tämän väitteen perusteita muiden lähteiden analysoimisella suhteessa jo esille tuotuihin premissiin. Tämän luvun lopuksi toin esille vielä Niiniluodon esille nostaman sosiologi Robert Mertonin kommentin organisoidusta skeptisismistä. Seuraavaksi pyrin selvittämään, että mitä merkitsee erottelu loogisiin sekä empiirisiin perusteisiin. Ovatko normatiiviset naturalisti sekä foundationalistit samaa mieltä siitä mitkä ovat loogisia tai rationaalisia perusteita?

3 INSTRUMENTAALINEN SEKÄ KLASSINEN RATIONAALISUUS

3.1 Instrumentaalinen rationaalisuus

Ensimmäisen luvun ensimmäisessä alaluvussa päädyimme Godfrey-Smithin esittelemään normatiiviseen naturalismiin. Olen väittänyt, että normatiivinen naturalisti pitäytyy tiedon kriteereissä “hyvin perustellut uskomukset”, sillä nämä kriteerit ovat riippuvaisia “henkilöstä X” siinä missä “totuus” ei ole. Seuraavaksi pyrin perustelemaan tätä yhteyttä. Jatkamme Godfrey-Smithin tarjoamalla aineistolla tarkentaen käsitystämme normatiivisesta naturalismista.

Niiniluodon tapa esittää klassisen tiedon määritelmä eroaa hieman filosofien keskuudessa tutusta määritelmästä: “Tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus”. Niiniluoto on jättänyt termin: “hyvin”, määrittelytapansa ulkopuolelle. Tässä teksteissä käytän tarpeen mukaan molempia määrittelytapoja. Seuraavassa lainauksessa Godfrey-Smith viittaa: “hyviin sekä huonoihin käytäntöihin”, uskomuksia perustellessa mikä tekee termin: “hyvä”, sisältävästä klassisen tiedon määrittelytavasta relevantin.

Normatiivinen naturalisti hyväksyy monia (vaikkakaan ei kaikkia) normatiivisista kysymyksistä, jotka ovat lähetetty meille perinteisestä tieto-opista. Mutta mikä on näiden arvo arvostelmien esittämisen perusta? Mikä on perustana hyvien sekä huonojen käytäntöjen erottamiselle muodostaessamme uskomuksia? Tähän liittyen normatiivinen naturalisti kohtaa yhden puolen vanhasta sekä haastavasta ongelmasta, eli arvojen sijoittaminen tosiasioiden maailmaan. Tämän ongelman edessä normatiiviset naturalistit ovat usein valinneet yksinkertaisen vastauksen. Tieto-opille relevantit arvo arvostelmat ovat muodostettu instrumentaalisisella tavalla. (Godfrey–Smith, 152)

Jos tieteellisen tiedon kriteerinä pitää *hyvin* perusteltuja uskomuksia, niin *hyvään* viittaaminen on arvoarvostelman tekemistä. Naturalisti väittää voivansa tutkia tieteellisen tiedon muodostumista tieteellisesti, eli muodostamalla tosiasiallisia argumentteja siitä, miten tieteellinen tutkimus etenee. Kuten todettua, niin tuolloin naturalisti pyrkii vain ja ainoastaan argumentoimaan kuvailevasti tieteellisestä tutkimuksesta. Kuitenkin hänen on sovitettava muodostamansa tosiasiat yhteen arvoarvostelmiensa kanssa, eli hänen on kyettävä erottelemaan hyvät perustelut huonoista perusteluista rajatakseen tutkimuskohteensa juuri tieteelliseen tutkimukseen.

Godfrey-Smithin mukaan naturalisti pyrkii tähän instrumentaalisella tavalla.

Päätöksentekoa koskevassa filosofian alan keskustelussa toiminnan on sanottu olevan instrumentaalisesti rationaalista, jos se on hyvä tapa tavoitella toimijalla olevaa päämäärää, mikä ikinä tämä päämäärä onkaan. Instrumentaalisen rationaalisuuden kannalta on samantekevää mistä toiminnan päämäärät ovat tulleet tai ovatko ne hyväksyttäviä päämääriä. Sen sijaan instrumentaalinen rationaalisuus vastaa siihen, että minkä toiminnan odotetaan johtavan toimijan siihen päämäärään, mitä toimija kulloinkin kaipaa. Ja jos jotain toimintaa A käytetään päämäärään B tavoittelemiseksi, niin on *tosiasiallinen kysymys*, että johtaako A todennäköisesti toimijan B:n vai ei. Siispä on tosiasiallinen kysymys, että onko toiminta A instrumentaalisesti rationaalista tälle toimijalle vai ei. (Mt. 152)

Rajatessaan tutkimuskohteensa juuri tieteellisen tutkimuksen pariin instrumentaaliseen rationaalisuuteen nojaava normatiivinen naturalisti ei kyseenalaista niitä päämääriä, mitä tieteilijät itselleen ovat asettaneet. Sen sijaan naturalistit selvittävät, miten tieteellisiä päämääriä omaavat toimijat saavat tosiasiallisesti toteutettua heidän päämääriään.

Normatiivinen naturalisti pidättäytyy siis instrumentaalisessa rationaalisuudessa. Instrumentaalinen rationaalisuus on riippuvaista toimijan tekemistä valinnoista eri toiminnan vaihtoehtoja koskien. Aikaisemmin tuli esille, että itse tietäminen sekä klassisen tiedon kriteereistä (i) sekä (iii), eli “X uskoo, että p” sekä “X:llä on perusteita, että p”, ovat riippuvaisia toimijasta tai tosin sanoen “henkilöstä X”. Tällä perusteella voimme todeta, että nojatessaan vain instrumentaaliseen rationaalisuuteen, normatiivinen naturalisti nojaa vain tiedon kriteereihin: “hyvin perusteltu uskomus”. Otamme myöhemmin käsittelyyn normatiivisille naturalisteille mahdolliset totuuskäsitykset.

Olemme osoittaneet instrumentaalisen rationaalisuuden sekä hyvin perusteltujen uskomusten välisen yhteyden. Molemmissa pitäydytään “toimijasta” tai “henkilöstä X” riippuvissa tiedon kriteereissä, sillä naturalisti pyrkii vain tieteellisen tiedon muodostumisen kuvailuun. Seuraavaksi otamme käsittelyyn pyrkimykset perustaa toimijasta riippuvaiset tiedon kriteerit foundationalistisella tietopilla.

3.2 Perustavat sekä perustettavat käsitteet

Olen todennut, että Godfrey-Smithin mukaan instrumentaaliseen rationaalisuuteen nojaava normatiivinen naturalisti nojaa tiedon kriteereihin hyvin perusteltu uskomus. Tietäminen sekä kriteerit (i) sekä (iii) ovat toimijasta sekä hänen toiminnastaan riippuvaisia siinä missä instrumentaalinen rationaalisuuskin. On kuitenkin kysyttävä, että mitä tarkoittaa toimijoiden ulkopuolelle asettuminen tiedon varmistamisessa? Tässä alaluvussa pyrin tarkastelemaan foundationalistista pyrkimystä varmistaa tieto muita käsitteitä tai kohteita perustavammilla käsitteillä tai kohteilla.

Selkeyden vuoksi on määriteltävä tässä yhteydessä käyttämiäni rationaalisuuden käsitteitä. Godfrey-Smithillä ei ole käsitettä instrumentaalista rationaalisuutta laajemmalle rationaalisuuskäsitykselle. “Normatiivinen naturalismi” on hänen mukaansa tyypillisestä rationaalisuuteen suhtautumisesta poikkeava tapa suhtautua rationaalisuuteen ainoastaan instrumentaalisenä rationaalisuutena. Kuten olemme todenneet, Godfrey-Smith erottaa normatiivisen naturalismin “foundationalismiksi” kutsumastaan kannasta. Lisäksi olen todennut, että foundationalistinen käsitys tiedosta näkyy *klassisen* tiedon kriteereistä sellaisena kuin Niiniluoto sen esittää. Tuonnempana osoitan, miten tämä ero näkyy eri käsityksissä koskien tiedon kriteeriä totuus. Klassisen tiedonmääritelmän mukaista käsitystä totuudesta kutsutaan: “*klassiseksi* totuuskäsitykseksi”, siinä missä normatiiviset naturalistit, kuten Dewey tukee “episteemistä totuuskäsitystä”. Samalla periaatteella kutsun instrumentaalista rationaalisuutta laajempaa rationaalisuuskäsitystä “*klassiseksi* rationaalisuudeksi”.

Tukeudun teokseen *Tavallisen kielen filosofia*, jonka luvussa: *Mooren analyysi sekä Strawsonin kritiikki*, Alma Korkeo käsittelee Mooren metafysiikkaa ja sille Strawsonin tarjoamaa vaihtoehtoa.

Filosofia on ymmärretty Mooren sekä Strawsonin kontekstissa seuraavalla tavalla. Strawsonille ja Moorelle fundamentaalisilla käsitteillä on erityinen rooli, sillä ne motivoivat ylipäätään tekemään filosofiaa. Toinen nimitys fundamentaaliselle käsitteelle on perustavat käsitteet. (Korkeo, 2013, 48)

Käsitteet voidaan Strawsonin mukaan järjestää niiden ensisijaisuuden mukaan. Kyky käyttää jotakin käsitejoukkoa saattaa edellyttää kykyä käyttää jotakin toista käsitejoukkoa. (Mt. 48)

Kiista Strawsonin sekä Mooren välillä johtuu siitä, että Mooren mukaan perustavat käsitteet ovat toisistaan riippumattomia “atomeita” siinä missä Strawson pitää perustavia käsitteitä toisistaan riippuvina holistisena käsitteiden verkostona. Moorelle perustavat käsitteet tulevat selvitetyksi atomistisella analyysillä, kun taas Strawsonin mukaan on käytettävä konnektiivista analyysia. (Mt. 48) Mikä erottaa Mooren perustavat käsitteet muista käsitteistä?

Puhuessaan käsitteistä hän viittaa todellisuuden rakenteisiin. Toisin sanoen käsitteet ovat hänen varhaisessa realismissaan ei-kielellisiä, ei-mentaalisia, ontologisia entiteettejä... (Mt. 36)

Atomistisella analyysillä tavoitettavat käsitteet ovat ontologisia entiteettejä. Mooren analyysi on metafyyssinen menetelmä. Puhuessaan perustavista käsitteistä hän puhuu metafyyssistä käsitteistä. Mitä kantaa Moore edustaa metafysiikassa?

Mooren ajattelun tuloksena syntyy metafyyssinen järjestelmä, jossa olemisen kategoria näyttelee merkittävää osaa. Olemisen kategoriaan kuuluvat kaikki käsitteet ja niistä koostuvat propositiot. Propositioita tulee ajatella mahdollisina asiantiloina, joista todet ovat aktuaalisia asiantiloja...
...Näin rakentuva järjestelmä on merkitysten maailma, jonka keinoin Moore ensimmäistä kertaa ottaa kantaa metafyyssisen realismin puolesta. (Mt. 37)

Mooren edustamaan realismiin kuuluu keskeisimmillään "olemisen kategoria", johon kaikki perustavamman käsitejärjestelmän käsitteet kuuluvat. Käsitteistä koostuu propositiot, jotka taas merkitsevät mahdollisia asiantiloja. Se että onko propositio totta vai epätotta riippuu siitä, että onko kyseinen mahdollinen asiantila aktuaalinen vai ei. Jätän realismin sekä totuuden vastaavuusteorian tarkemman tarkastelun myöhemmäksi. Klassiselle rationaalisuudelle on olennaista nojata perustavampaan ja perustettuun käsitejärjestelmään.

3.3 Klassinen rationaalisuus

Tämän tekstin kontekstissa en ole kiinnostunut muodostamaan arvostelmia siitä onko Strawsonin konnektiivinen vai Mooren atomistinen menetelmä metafysiikassa pätevämpi. Sen sijaan olen kiinnostunut metafysiikan sekä tieteen välisestä suhteesta. Koska Moorelle ja Strawsonille jokin käsitejoukko on ensisijainen suhteessa johonkin toiseen käsitejoukkoon ja juuri ensisijaisten käsitteiden selvittäminen motivoi ylipäätään filosofian tekemistä, niin heidän filosofiaansa voidaan pitää foundationalistisena sellaisena kuin olemme sen esittäneet.

Miten "perustavat käsitteet" sekä niiden tavoittaminen metafyyssisellä analyysillä ovat suhteessa instrumentaaliseen rationaalisuuteen? Instrumentaalinen rationaalisuus on määritelmällisesti yhteydessä toimijoihin sekä tosiasioihin. Tosiasiat ovat selvitettävissä kyseenalaistamatta toimijalla olevia päämääriä. Kun instrumentaalista rationaalisuutta täydennetään "perustaviin käsitteisiin" nojaavalla rationaalisuudella, eli metafysiikalla, niin myös riippuvuus toimijoiden toiminnasta katkeaa. "Perustavat käsitteet" ovat toimijoiden toiminnasta sekä siis tosiasioista riippumattomia. Toisin sanoen metafyyssiset käsitteet ovat riippumattomia tieteellisistä käsitteistä. ("Tieteellisistä käsitteistä" siinä merkityksessä, että vain tosiasialliset sekä kokeiltavissa olevat väitteet ovat tieteellisiä.)

Yhteenvedona klassinen rationaalisuus on sekä perustavien että tosiasiallisten käsitteiden hyväksymistä osaksi järjensäkäyttöä. Perustavien käsitteiden kohdalla sovelletaan metafyyisistä argumentointia. Instrumentaalissa rationaalisuudessa taas pidättäydytään tosiasiallisissa käsitteissä sekä väitteissä, jotka ovat perusteltavissa kokemuksella. Foundationalistiset pyrkimykset tiedon varmistamiseen käyvät yhteen klassisen rationaalisuuden kanssa. Normatiiviset naturalistit pidättäytyvät ainoastaan tietoa tuottavien toimijoiden toiminnan kuvailussa, mikä tekee kyseisestä kannasta yhteensopivan instrumentaalisen rationaalisuuden kanssa.

Foundationalistinen pyrkimys toimijoiden toiminnasta riippumattomuuteen näkyy Alma Koron avatessa Mooren käsitystä perustavista käsitteistä. Mooren mukaan perustavat käsitteet ovat abstrakteja sekä muuttumattomia entiteettejä, jotka ovat riippumattomia subjektin mielestä. Tätä kantaa kutsutaan antipsykologismiksi. Se mitä toimijan mielessä tapahtuu, eli esimerkiksi mitä perusteluja toimija muodostaa jollekin väitteelle, on Mooren mukaan riippumatonta perustavista käsitteistä. Perustavat käsitteet eivät tässä yhteydessä ole mielellä käsiteltävissä olevia kielen osia, vaan ontologisia entiteettejä. Moore erottaa mentaaliset aktit perustavista käsitteistä, koska näin hän tulee erottaneeksi tiedon tuottamisen välineet tiedon kohteesta. Erottelu tiedon kohteen ja sen tuottamiseen tähtäävän toiminnan toisistaan tekee Mooresta realismin edustajan. (Mt. 36–39)

Psykologismi on ymmärtääkseni yhdenlainen nimitys naturalismille tieto-opissa. Moore asettuu tätä kantaa vastaan.

Moore katsoo, että tiedon subjekti ja tiedon kohde ovat riippumattomia toisistaan...
...Idealismissa oletetaan ainakin karkeasti, että mieli on aktiivinen, koska sillä on merkittävä tehtävä todellisuuden rakentamisessa. Mikäli tämä oletus hyväksytään, siihen sisältyvä käsitys mielestä tai subjektista on vastakkainen platoniseen atomismiin sisältyvälle näkemykselle.
Mooren kannattaman opin mukaan ihmisen mieli on täysin passiivinen. (Mt. 39)

Moore irrottautuu toimijuudesta, tosiasioista sekä psykologisista elementeistä nojaten sen sijaan perustavampiin käsitteisiin, jotka ovat hänelle ontologisia entiteettejä. Kuten mainitsimme, niin Deweyn normatiivinen naturalismi perustuu instrumentaaliseen rationaalisuuteen, eli pyrkimykseen pidättäytyä tiedon tuottamisen välineiden kuvailussa tietoteorian sekä tieteenfilosofian kontekstissa. Mooren antipsykologismi on hyvin pitkälle tämän kaltaisen kannan kieltämistä. Filosofialla on paikkansa tieteellisiä käsitteitä perustavimpien käsitteiden tutkimuksena metafyyisissä menetelmin. Mitä kyseiset metafyyisiset menetelmät ovat? Moore kiisteli Strawsonin kanssa siitä onko atomistinen menetelmä holistista menetelmää pätevämpi, mutta en ota itse kantaa tähän kiistaan.

3.4 Yhteenveto instrumentaalista sekä klassisesta rationaalisuudesta

Olemme käsitelleet klassista tiedon määritelmää, joka sai alkunsa Platonilta sisältäen hänen ideaoppinsa. Mooren varhaista realismia kutsutaan myös platoniseksi atomismiksi (Mt. 36). Mooren tapaan ajatellen antipsykologinen kriteeri klassisen tiedon määritelmässä on (ii), eli “p on tosi”. Se on riippumaton “henkilöstä X” toisin kuin tietäminen sekä tiedon kriteerit (i) sekä (iii). Foundationalistinen pyrkimys tiedon varmistamiseen näkyy Mooren pyrkimyksenä perustaa instrumentaalinen rationaalisuus sekä tosiasiat metafysisellä analyysillä. Klassisen tiedon määritelmän kriteereistä ainoa ei-instrumentaalisen päättelyn mukainen kriteeri on totuus. Metafyysinen käsitejärjestelmä on erillään tosiasiallisesta käsitejärjestelmästä. Metafyysiset käsitteet vastaavat ontologisia entiteettejä siinä missä instrumentaalisen rationaalisuuden käsitejärjestelmä vastaa metafyyssisten perustelujen sijaan kokemuksella perusteltavia tosiasioita. Ontologisilla entiteeteillä viitataan metafyyssiin tiedon kohteisiin siinä missä tosiasioilla viitataan taas empiirisiin tiedon kohteisiin. Mooren mukaan metafyyssiset käsitteet ovat tosiasioihin viittaavia käsitteitä perustavampia. Instrumentaalista rationaalisuutta täydennetään siis metafysiikalla, mikä tekee siitä klassista rationaalisuutta. Myöhemmin klassisen rationaalisuuden näkemys tarkentuu totuuden vastaavuusteorialla.

Alma Koron tekstissä ei kommentoida niin Mooren kuin Strawsoninkaan käsitystä totuudesta. Silti Moore puolustaa platonistista atomismia sekä realismia siten, että uskon hänen pitäneen myös klassisen tiedon kriteeriä: “totuus”, perustavana käsitteenä, josta tiedon varmuus on riippuvainen.

Siinä missä instrumentaaliseen rationaalisuuteen nojaavat pitäytyvät tosiasioiden selvittämisessä, niin metafyyssiseen analyysia filosofisena menetelmänä pitävä Moore sekä Strawson pyrkivät säilyttämään eron eri käsitejärjestelmien välillä. Mooren atomistinen- tai Strawsonin konnektiivinen analyysi on esimerkiksi tieteellisiä käsitejärjestelmiä perustavamman käsitejärjestelmän merkitysten selvittämistä. Eri käsitejärjestelmien perustaminen poikkeaa instrumentaalista rationaalisuudesta. Se on instrumentaalisen rationaalisuuden täydentämistä metafysisellä argumentoinnilla. Sekä tosiasiallisista että metafyyssistä argumenteista koostuvaa rationaalisuutta kutsun “klassiseksi rationaalisuudeksi”. Klassinen rationaalisuus on tiedon kriteerien kannalta hyvin perusteltujen uskomusten täydentämistä totuudella. Tarkemmin sanottuna totuuskäsityksellä, joka edellyttää realismia. Tosiasioiden lisäksi Moore ja Strawson pitää mielekkäänä metafyyssistä tietoa.

Seuraavaksi siirrymme käsittelemään kysymystä: “Miten instrumentaalisen sekä klassisen rationaalisuuden ero näkyy käsityksessämme totuutta koskien?”

4 TIETO JA TOTUUS

4.1 Naturalistisesta sekä foundationalistisesta logiikasta

Empiiriset eli kokemuksella sekä kokeilulla osoitetut perusteet kuuluvat tieteeseen, mutta kuten Niiniluodon kommentoimana mainittua, niin tieteelliseen asenteeseen kuuluvat myös loogiset perusteet. Olemme edellisessä luvussa käyneet läpi normatiivisen naturalismin sekä foundationalistisen ajattelun yhteyttä rationaalisuuskäsitykseen. Seuraavaksi selvitämme näiden kantojen suhtautumista tiedon kriteeriin: (ii), eli totuus. Rationaalisuus- sekä totuus käsitys muodostavat kannan logiikasta. Jatkamme Godfrey-Smithin käsityksellä normatiivisesta naturalismista.

Godfrey-Smithin mukaan on tavanomaista myöntää, että instrumentaalinen rationaalisuus olisi yhdenlainen rationaalisuuden muoto muiden joukossa. Sen sijaan on hieman poikkeuksellisempaa pitää instrumentaalista rationaalisuutta ainoana pätevänä rationaalisuutena. Teoksessaan *Logic*, John Dewey (1859–1952) puolustaa juuri tämänkaltaista kantaa. Deweyn mukaan meidän tulisi pitäytyä instrumentaalisessa rationaalisuudessa. (Godfrey-Smith, 153)

Deweyn tapa käsitellä kysymystä tieto-opillisista normeista sekä arvoista on vakuuttava. Hänen teoksessaan *Logic* 1938, Dewey kehittää ajatteluaan siihen suuntaan, että nykyisin sitä kutsuttaisiin normatiiviseksi naturalismiksi. Hänen tieto-oppinsa mukaan väitteet “hyvästä” sekä “huonosta” päättelystä ovat tarkoitettu samalla tavalla kuin väitteet “hyvästä” sekä “huonosta” maataloudenhoidosta. (Mt. 153)

Logiikka tutkii “hyvää” ja “huonoa” päättelyä. Dewey pitää rationaalisuuden tutkimusta yhtä konkreettisenä tutkimuksena kuin maatalouden kehittämisen tutkiminen.

Jokainen on tietoinen, että jotkin maatalouden tekniikat ovat toisia tekniikoita parempia maatilallisten yleisempien päämäärien toteutumisen kannalta. Erilaisten maataloudenhoidon tekniikoiden todennäköisten seurausten selvittämiseksi on tosiasiallinen kysymys, ja me opimme näistä seurauksista kokemuksen avulla. Niinpä vaikka nykyisin joitakin maanviljelyn keinoja maanviljelyn suhteen pidetään hyvinä, niin se ei tarkoita, etteikö kokemus voisi osoittaa tulevaisuudessa vielä parempia keinoja maanviljelemisen suhteen. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan tuota filosofista ongelmaa arvo arvostelmien esittämisen suhteen. Deweyn mukaan tietomme koskien hyvää ja huonoa maataloutta on samankaltaista kuin tieto-opissa käsittelemämme tieto. (Mt. 153)

Normatiivinen naturalisti pitää järjen käyttöä konkreettisenä sekä tosiasiallisesti kokeiltavana asiana. Godfrey-Smith painottaa Deweyn käsitystä siitä, että vaikka jotkin hyvin perusteltuina pidetyt väitteet osoittautuisivatkin kokemuksen karttumisen myötä virheellisiksi, niin tämä ei kuitenkaan synnytä filosofista ongelmaa liittyen arvoarvostelmien esittämiseen. Perustelujen pitäminen hyvänä, on tässä yhteydessä arvoarvostelma. Normatiivinen naturalisti hyväksyy järjenkäyttöönään sen, että se mitä on pidetty hyvänä perusteluna ei ole varmuudella hyvä perustelu. Perustelu voi milloin vaan osoittautua huonoksi kokemuksen päivittäessä arvoarvostelmiamme siitä, mitä perustelua pidetään hyvänä ja mitä taas huonona. Järjen käytössä voi siis epäonnistua, eikä ennalta voi varmistaa onnistumistaan tiedon tuottamisessa.

Mikä on kuitenkin tieto-opin kontekstissa se filosofinen ongelma, jonka Dewey tässä yhteydessä kieltää? Koska instrumentaalisisessa rationaalisuudessa pitäytyminen vastaa tiedon kriteereistä juuri “hyvin perusteltuja uskomuksia”, niin Deweyn kieltämä: “filosofisen ongelman muodostuminen”, liittyy tiedon varmistamiseen totuudella, eli toimijasta irrallisella kriteerillä. Mielestäni Dewey on siis totuuskeptinen kieltäessään filosofiset ongelmat, jotka joidenkin mielestä syntyvät esittäessä arvoarvostelmia siitä mitkä ovat hyviä sekä huonoja perusteluita. Palaan Deweyn mahdolliseen totuuskeptisyyden käsittelyyn myöhemmin.

Dewey painottaa sitä, että tulevaisuus voi osoittaa hyvänä pidetyt perustelut huonoiksi. Instrumentaalisen rationaalisuuden rajallisuutta on pyritty osoittamaan myös menneisyyttä koskevan tiedon tuottamisen rajallisuuteen vetoamalla.

Ennen menneisyyttä koskevan tiedon käsittelyä esittelen lyhyesti tämän haasteen esittäjien käsitystä tieteenfilosofiassa sekä tieto-opissa. Tukeudun Pentti Määttäsen teoksessa *Toiminta ja kokemus*, käsittelemiini naturalistisen tieto-opin haasteisiin. Instrumentaalisisessa rationaalisuudessa pidättäytymistä on haastettu totuuden korrespondenssiteorialla sekä realismilla. Korrespondenssiteoriaa kutsutaan myös vastaavuusteoriaksi.

Tieteellisen realismin edustajat, joiden mukaan riippumaton todellisuus on sellainen kuin se on ja teorioiden tehtävänä on kertoa millainen se on, pitävät usein totuuden korrespondenssiteoriaa

realismin kriteerinä. Totuus on semanttinen relaatio kielen ja todellisuuden välillä... ..Tämän semanttisen totuuskäsityksen mukaan totuuden määritelmä ei saa olla riippuvainen episteemisistä seikoista eli niistä keinoista ja välineistä, joiden avulla hankitaan tietoa todellisuudesta. Jos tällainen riippuvaisuus vallitsisi, realismi olisi uhattuna: meistä riippumaton todellisuus ei olisikaan tiedon kohteena. Sen sijaan realismin lähtökohtana on, että merkitysten avulla muotoillaan todellisuudesta hypoteeseja, joita sitten testataan. (Määttänen, 2009, 170–171)

Realistit, jotka kannattavat totuuden korrespondenssiteoriaa, haluavat totuuden määritelmässä erottautua instrumentaalista rationaalisuudesta, eli keinoista sekä välineistä, joilla tietoa hankitaan. Olemme jo todenneet, miten klassisen tiedon määritelmässä irrotetaan totuus “henkilöstä X” ja miten instrumentaalisisessa rationaalisuudessa pitäytyvät normatiiviset naturalistit asettuvat vastustamaan toimijoiden toiminnasta erillistä tietoa.

Moore, joka myöskin edusti realistista kantaa, pyrki antipsykologismillaan erottamaan toimijan tiedon hankkimisen sekä todellisuuden erilleen erottamalla perustavat sekä tosiasioihin viittaavat käsitejärjestelmät toisistaan. Nämä käsitejärjestelmät pyrkivät osoittamaan kaksi erilaista *tiedon kohteiden* kategoriaa. Perustavat käsitteet viittaavat ontologisiin entiteetteihin, jotka ovat metafysisesti perusteltavissa olevan *tiedon kohteita*. Tosiasialliset käsitteet viittaavat taas tosiasioihin, eli kokemuksella perusteltavissa olevan *tiedon kohteisiin*.

Määttänen raportoinnin mukaan realistien pyrkimys erottaa todellisuus tiedon hankkimisen välineistä johtuu siitä, että tuolloin toimijoista sekä heidän toiminnastaan riippumaton todellisuus ei olisikaan tiedon kohteena. Miten instrumentaalisisessa rationaalisuudessa pitäytyvä erottaisi tiedon hankkimiseen liittyvän toiminnan tiedon kohteesta?

Testaamisen yhteydessä todellisuus ilmenee tiedon hankkimisen seurauksena. Tämän episteemisen suhteen sisäpuolella saatu tieto on relatiivista ja näkökulmaan sidottua, se on riippuvaista tiedon hankkimisen menetelmistä. Totuus riippumattomasta todellisuudesta ei voi olla tällä tavoin suhteellista. Tiedon hankkiminen on myös ajassa etenevää toimintaa, kun taas totuudelta vaaditaan, että se on ajaton (Niiniluoto, 1999, 102). Tätä totuuskäsitystä ei suotta sanota klassiseksi. (Mt. 171)

Instrumentaalisisella rationaalisuudella hankittua tietoa pidetään relatiivisena sekä näkökulmaan sidottuna. Niinpä tiedon hankkimisen prosessille tarvitaan kiinnekohdaksi “totuus riippumattomasta todellisuudesta”. Realismi on käsitys, jossa oletetaan toimijoista riippumaton todellisuus ja totuuden korrespondenssiteoria taas käsitys, jossa väitteen tulee olla vastaavuudessa todellisuuden kanssa, jotta sitä voidaan pitää tietona. Korrespondenssiteoria, eli klassinen totuuskäsitys on sama, mitä Niiniluoto pitää klassisen tiedon kriteerinä (ii), eli: “p on tosi”. Tämä käsitys taas edellyttää realistista kantaa. Tiedon kriteerit (i) sekä (iii), eli: “X uskoo, että p” sekä

“X:llä on perusteita, että p”, jättävät (tämän käsityksen mukaan) tiedon riippuvaiseksi sen hankkimisen menetelmästä. Edelleen klassisen totuuskäsityksen mukaan totuus riippumattomasta todellisuudesta ei voi olla riippuvainen tiedon hankkimisen menetelmästä.

Palataan instrumentaalisen rationaalisuuden käsittelyyn. Miksi instrumentaalisessa rationaalisuudessa pitäytyvän normatiivisen naturalistin totuuskäsitystä kutsutaan?

Episteemisen totuuskäsityksen mukaan totuus on määriteltävä relaatioksi, joka toteutuu episteemisen suhteen sisäpuolella. Totuuden määritelmässä käytetään tiedonhankkimiseen kuuluvia käsitteitä, kuten todennettavuus, todistettavuus tai perusteltu väitettävyyys. (Mt. 171)

Klassisesta totuuskäsityksestä poiketen instrumentaalisessa rationaalisuudessa pitäytyvän totuuskäsitystä kutsutaan: “episteemiseksi totuuskäsitykseksi”. Määttäsän mukaan episteemistä totuuskäsitystä on haastettu seuraavalla tavalla.

Tieteellinen realismi lähtee tyypillisesti siitä, että objektiivinen totuus on erotettava totuuden episteemisistä tunnusmerkeistä. Jo näkökulmaan sitoutuminen tarkoittaa luopumista objektiivisen tiedon mahdollisuudesta (Psillos 2000, 772). Episteemistä totuuskäsitystä onkin kritisoitu monin tavoin. (Määttänen, 171–172)

Normatiivisen naturalistin on luovuttava objektiivisesta totuudesta. Mitä objektiivisesta totuudesta luopuminen voi konkreettisesti ottaen tarkoittaa?

Yksi vastaväite (episteemiselle totuuskäsitykselle) on se, että totuuden samaistaminen todennettavuuteen tai episteemisiin käsitteisiin tekee mahdottomaksi totuudet, joiden periaatteellista mahdollisuutta ei ole järkevää kiistää mutta joita ei voi saavuttaa. Bernard Russellin tunnettu esimerkki on Winston Churchillin aivastusten lukumäärä vuonna 1949. Niitä on aivan ilmeisesti ollut, jokin täsmällinen määrä, mutta tuon lukumäärän selvittäminen on jälkikäteen melko mahdotonta. (Mt. 172)

Objektiivisen totuuskäsityksen kannattaja pitää *järkevänä* tarkastella sellaisten väitteiden totuutta tai epätotuutta, joita ei voi periaatteessakaan perustella minkäänlaisilla menetelmillä. Realistin sekä totuuden korrespondenssiteoriaan mukaan on olemassa instrumentaalisesta rationaalisuudesta riippumaton objektiivinen totuus, jonka laajempi rationaalisuus kattaa. Niinpä myös logiikka on instrumentaalista tietoa laajemman rationaalisuuden tutkimusta. Mooren metafyyssinen menetelmä oli instrumentaalista rationaalisuutta täydentävä. Hänelle logiikka kattaa sekä metafysiikan että instrumentaalisen rationaalisuuden. Loogiset sekä empiiriset perusteet, (joihin Niiniluoto viittaa sosiologi Robert Mertonin kommentoimana,) ovat foundationalistisessa käsityksessä sekä metafyyssisellä menetelmällä sekä kokemuksella muodostettuja perusteluita.

Normatiivisen naturalismin mukainen kanta pitää logiikkaa instrumentaalisen rationaalisuuden tutkimuksena. Instrumentaalinen rationaalisuus on hyvien sekä huonojen perusteiden kokeilemista

sekä tosiasiallisen tiedon tuottamista. Logiikan tutkimus kuvaa tiedon hankkimista. Sen sijaan foundationalistinen logiikka pyrkii varmistamaan tiedon tuottamisen ja erottautuu siten tiedon hankinnan menetelmistä. Tuolloin logiikka sisältää instrumentaalisen rationaalisuuden lisäksi metafyyssisen rationaalisuuden tutkimuksen. Realismiin sekä totuuden korrespondenssiteoriaan nojaavan metafysiikan mukaan tiedon hankkimisen menetelmät sekä tiedon kohde on oltava eroteltavissa toisistaan. Mooren mukaan metafyyssisellä analyysillä tavoitetut kohteet myös perustavat tiedon menetelmillä synnytetyn tiedon. Korrespondenssiteoria, eli klassinen totuuskäsitys, takaa objektiivisen totuuden siinä missä normatiivisten naturalistien episteeminen totuuskäsitys on aikaan sekä tiedon hankkimisen menetelmiin sidottua.

4.2 Episteeminen totuuskäsitys ja tiedon määritelmä

Väitin edellisessä aluvuossa, että Dewey kieltää totuuden tiedon kriteeristä, eli hän on Niiniluodon käyttämin termein totuuskeppikko. Seuraavaksi tarkastelemme hieman tarkemmin normatiivisen naturalistin käsitystä totuuden merkityksestä.

Kieltääkö normatiivinen naturalisti “totuus” -termin käyttämisen kokonaisuudessaan? Pidän Deweyn ajattelua nyt Godfrey-Smithin tavoin esimerkkinä normatiivisen naturalistin ajattelusta. Tukeudun tähän kysymykseen vastaamisessa ensiksi jo tutuksi tulleeseen Niiniluodon tekstiin.

...Dummet oli huolissaan realistisista totuus ja merkitysteorioista (esim totuuden vastaavuusteoria), sillä ne näyttävät sallivan totuuksia, joita ei voida verifioida eikä falsifioida. Dummet ehdottaa – maailman rajaamisen sijasta – totuuden käsitteen supistamista niin, että “tiedostamisen ylittävät” totuudet tulevat mahdottomiksi. Näin Dummet päätyy Deweyn pragmatismien tapaan määrittelemään totuuden perusteltuna väitettävyytenä (*warranted assertability*). Samaa ehdotusta on tukenut Putnam “sisäisessä realismissaan”. (Niiniluoto, 2016, 396)

Vastoin väitettä: “termi: ’tosi’, merkitsee vastaavuutta”, Dewey tukee käsitystä, jonka mukaan termi: ‘tosi’, merkitsee “perusteltua väitettävyyttä”. Dewey esittelee itse käsitystään totuudesta, teoksessa *Filosofian uudistaminen*, seuraavalla tavalla.

Jos ideat, merkitykset, käsitykset, uskomukset, teoriat ja järjestelmät ovat välineitä annetun ympäristön aktiiviseen uudelleen järjestämiseen, silloin niiden pätevyys ja arvo tarkoittaa niiden kykyä suoriutua tästä tehtävästä. Jos ne onnistuvat tehtävässään, ne ovat luotettavia, päteviä, hyviä ja tosia. Jos taas ne eivät hälvennä epäselvyyksiä, eivät poista virheellisyyksiä ja jos ne

lisäävät epäselvyyksiä, epävarmuutta ja pahaa niitä käytettäessä, ne ovat epätosia... ..Se mikä todella opastaa meitä, on totta – tällainen todistettu kyky ohjata oikeaan on juuri se, mitä tarkoitetaan totuudella. Adverbi “todenmukaisesti” on perustavampi kuin adjektiivi “tosi” tai substantiivi “totuus”... ..Toimiva hypoteesi on *tosi*, ja *totuus* on meneillään olevaan, ennustettuun ja haluttuun tapausjoukkoon sovellettu abstrakti substantiivi, joka vahvistuu tapausten kuluessa ja seurauksissa. (Dewey, 2012, 176–177)

Deweylle toimiva hypoteesi on tosi ja hän korostaa, että termin: “totuus”, merkitys on selvimmillään adverbina, eli muodossa: “todenmukaisesti”. Dewey huomauttaa, että substantiivina: “tosi”, perustavampaa on saman sanan adverbi: “todenmukaisesti”.

Totuusskeptismin kannalta Dewey ei kiellä termin: “totuus”, käyttämistä. Sen sijaan hän määrittelee sen Dummetin tavoin perusteltuna väitettävyytenä tai omien sanojensa mukaan seuraavalla tavalla: “toimiva hypoteesi on tosi”. Sen sijaan Dewey kieltää totuuden korrespondenssiteorian mukaisen määritelmän totuudelle. Tämä Määttäsén mukaan “klassinen totuusteoria” on sama kuin Niiniluodon esittämän klassisen tiedon määritelmän kriteeri (ii), eli “p on tosi”. Samalla Dewey on juuri Niiniluodon määritelmän mukaisesti totuusskeptikko, eli hän kieltää tiedon kriteerin: “p on tosi”. Niiniluodon määritelmään “p on tosi” kuuluu realistinen kannanotto todellisuudesta, jota propositio “p” vastaa. Realismiin metafyyssisenä kannanottona nojaaminen on foundationalistista ja naturalistina Dewey kieltää tämän kriteerin.

Dewey ei ole kuitenkaan totuusskeptikko siinä mielessä, että hän kieltäisi termin “totuus” käyttämisen. Hän kieltää sen “objektiivisen” version ja tukee sen sijaan episteemistä sekä “näkökulmaan sidottua” versiota.

Tiivistettynä Deweyn totuuskäsitys on episteeminen ja hänen oman määritelmänsä mukaan “toimiva hypoteesi on tosi”. Dewey kieltää klassisen totuus käsityksen tukien sen sijaan näkökulmaan sidottua episteemistä totuuskäsitystä. Kuten jo totesimme, niin Godfrey-Smith pitää Deweyn ajattelua hyvänä versiona normatiivisesta naturalismista, joten tässä käsitellyn Deweyn kannan voi yleistää Godfrey-Smithin esittelemään normatiiviseen naturalismiin. Tämän alaluvun lopulla tiivistin toistaiseksi muodostunutta kantaani tiedon määritelmästä sekä episteemisestä totuuskäsityksestä.

4.3 Episteemisen totuus sekä tieto -käsityksien synonyymisyydestä

Normatiivinen naturalismi näyttää sisältävän joitakin samalla merkityksellä määriteltyjä termejä, joita on syytä harventaa tietoa koskevan käsityksemme selkeyttämiseksi. Tämän luvun lopuksi otan henkilökohtaisesti kantaa normatiiviseen naturalismiin sekä tiedon määrittelemiseen.

Tarkastellaan käsitteitä “tieto” sekä “totuus” rinnakkain. Uskon, että Deweyn määritelmä termille “totuus”, on osittain synonyyminen termille “tieto”. Deweyn sekä normatiivisen naturalismin käsityksen mukaan olisi siis aivan yhtä pätevää sanoa, että: “Toimiva hypoteesi on *tietoa*, ja *tiedon hankkiminen* on meneillään olevaan, ennustettuun ja haluttuun tapausjoukkoon sovellettu abstrakti substantiivi, joka vahvistuu tapausten kuluessa ja seurauksissa.” Kuten mainittua niin Dewey kirjoitti saman virkkeen puhuessaan tiedon sijaan totuudesta. Tästä huolimatta Dewey ei kiellä totuutta tietoteoreettisten termien joukosta, vaan määrittelee sen "perusteltuna väitettävyytenä".

Näyttää siltä, että normatiivisen naturalistin sovittaminen klassisen tiedon määritelmään johtaa tiedon kriteerin: “totuus”, hylkäämiseen, jotta synonyymisten termien käyttäminen vältettäisiin. Occamin partaveistä soveltamalla emme voi sallia käsitejärjestelmäämme termiä: “*totuus*”, määritelmällä “perusteltu väitettävyyys” sekä termiä: “tieto”, määritelmän osana kriteeri: “hyvä perustelu” sekä “*totuus*”. Väitän, että tiedon määritelmä sisältää episteemisen totuuskäsityksen kanssa kolmen sijaan ainoastaan kaksi kriteeriä tiedolle siten, että Deweyn totuuden käsittelyn yhteydessä korostama termi: “*todennäköisesti*” kuuluu samaan tiedon kategoriaan: “hyvien perustelujen”, kanssa.

Henkilö X tietää, että p, jos ja vain jos:

a) Henkilö: X uskoo, että p

b) Henkilöllä: X on hyviä/totuudenmukaisia perusteita sille, että p

Tieto on henkilön X muodostamia hyvin perusteltuja uskomuksia. Näin ollen vältämme sen, että viittaisimme hyvistä perusteista puhuessamme, sekä termiin “tieto”, että ”totuus”. Väitän että toistaiseksi esitetyillä määritelmillä normatiivisen naturalistin tulee valita deflationistinen suhtautuminen termiin “totuus”, mikä tarkoittaa termin: “totuus”, pitämistä merkityksettömänä muiden tietoteoreettisten käsitteiden rinnalla. Dewey tuki toki pragmatistista totuuskäsitystä, eli totta on se hypoteesi mikä on osoitettu toimivaksi. Jos hänen käsitejärjestelmänsä koittaa analysoida suhteessa tiedon kriteereihin niin on todettava, että Dewey korostaa vain kahta kriteeriä. Puhuessaan totuudesta hän näyttää puhuvan hyvistä perusteluista.

4.4 Intersubjektivisuus

Klassinen tiedon määritelmä on muodostettu subjekti-objekti jaottelun perustalle. Avatessani tämän jaottelun yhteyttä tiedon kriteereihin tukeudun John Macdowellin (1942–) artikkeliin *Subjective, Intersubjective and Objective*. Macdowell tulkitsee Donald Davidsonin (1917–2003) esittämää kantaa termien: “subjektiivinen”, “intersubjektiivinen” sekä “objektiivinen”, merkityksestä.

Davidsonin mukaan objektiivisuuden idea edellyttää ideaa subjektiivisuudesta. Tämä johtuu siitä, että voidakseen tietää jotain siitä miten asiat objektiivisesti ovat, niin on myös huomioitava se, että miten ne kunkin ihmisen kannalta näyttävät olevan. Näin muodostuu mahdollinen kuilu sen välille, että miten asiat objektiivisesti ovat, ja mitä niiden taas väitetään olevan. (Macdowell, 2003, 675) Tämä erottelu näyttäytyy klassisessa tiedonmääritelmässä seuraavalla tavalla: “Henkilö X tietää, että p, jos p on totta”. Klassisen totuuskäsityksen kanssa auki luettuna sama virke tarkoittaa seuraavaa: “Henkilö X tietää, että p, jos p on vastaavuudessa objektiivisen todellisuuden kanssa”. Se mitä “henkilö X tietää, että p” on sama asia kuin miten “asiat kunkin henkilön kannalta näyttävät olevan”. Se taas, että: “p on vastaavuudessa todellisuuden kanssa”, viittaa tietenkin siihen miten: “asiat objektiivisesti ovat”, ottaen huomioon, että klassinen totuuskäsitys on väitteen vastaavuutta objektiivisen todellisuuden kanssa.

Macdowellin käsitys Davidsonin pyrkimyksestä esittää subjekti-objekti jaottelun kehittäminen intersubjektiivisuudeksi etenee seuraavalla tavalla.

On siis niin, että objektiivisuus sekä subjektiivisuus on toisistaan riippuvaisia. Toistaiseksi tämä vaikuttaa menevän juuri kuten ajattelenkin.

Se, mikä linkittää asetelman subjektiivisen sekä objektiivisen välillä yhteen intersubjektiivisuudeksi, on Davidsonin mukaan tosiasia siitä, että kieli tekee mahdolliseksi aidon käsitteellisen tavoittamisen maailman kanssa, joka vaatii subjektilla olevan idea maailmasta sekä idea objektiivisesta maailmasta. Ja kieli on olemuksellisesti julkista. Kielelle on olemuksellista, että se tekee meidät muiden ymmärrettäväksi ja muut meidän ymmärrettäväksemme. Kielen ansiosta saamme mieleemme sisällön muiden tiedostettavaksi ja muiden mielen sisällöt taas omaan tietoomme. (MacDowell, 676)

Subjekti-objekti jaottelun sijaan meidän on tiedon tuottamisesta puhuttaessa otettava huomioon julkinen kielenkäyttö tai vuorovaikutus subjektien välillä, eli intersubjektiivisesti. Vasta tällä tavoin pääsemme käsiksi siihen, mitä Määttänen tarkoittaa objektiivisesta totuudesta luopumisella sekä näkökulmaan sidotun totuuden sisäistämisestä. Toisten subjektien näkökulmaan pääsee käsiksi ainoastaan (kielellisen) vuorovaikutuksen avulla. Totuus taas edellyttää subjekti-objekti jaottelun sijaan intersubjektiivista vuorovaikutusta. Tietäminen ja tiedon kriteerit eivät ole subjekteista riippumatonta. Yksittäisen subjektin, “henkilön X”, sijaan meidän on keskityttävä kaikkiin mahdollisiin tietoa tuottamassa mukana oleviin subjekteihin: “henkilöt, X, Z, Y, n.” Yksittäinen subjekti ei tiedä mitään, sillä tietäminen edellyttää yhteisöä, eli muiden henkilöiden Z, Y, n. näkökulmaa sekä haastetta siihen mitä tiedeyhteisössä sekä ihmiskunnassa uskotaan ja mitä perusteita on tarjottu. Lisäksi tiedosta puhuminen edellyttää intersubjektiivista totuudesta puhumista, mitä käsittelen seuraavassa luvussa.

Normatiivisen naturalistin versio tiedon määritelmästä olisi ymmärtääkseni kehitettävissä seuraavanlaiseksi:

Henkilöt: X, Z, Y, n. tietävät, että p, jos ja vain jos:

- 1) Henkilöt: X, Z, Y, n. uskovat, että p
- 2) Henkilöt: X, Z, Y, n. pitävät p:tä totena
- 3) Henkilöillä: X, Z, Y, n. on perusteita sille, että p

Tiedon kriteerin: “p on tosi”, sijaan tukisin normatiivisena naturalistina kriteeriä “henkilö X, Y, Z, n. pitää p:tä totena”. Normatiiviselle naturalistille tietäminen sekä tiedon kriteerit ovat riippuvaisia henkilöistä X, Z, Y, n, eli kaikista, jotka sattuvat olemaan osana tiedon muodostamisen prosessia.

Tiivistetään toistaiseksi muodostunutta kantaa suhteessa klassisen tiedon määritelmään. Kiinnitetään huomio kriteeriin (2), ja verrataan sitä Niiniluodon antamaan foundationalistiseen määritelmään tiedosta. Tässä tiedon määritelmässä sekä tietäminen, että jokainen tiedon kriteereistä on riippuvaista “henkilöistä X, Y, Z, n.”. Klassisen tiedon määritelmän kohdalla totuutta pidetään kriteerinä, joka ei ole riippuvainen “henkilöstä X”, eli se on klassisen totuuskäsityksen mukainen. Normatiivinen naturalisti ei kysy, että onko mikään väite varmuudella totta, eikä hän kysy, että onko mikään väite objektiivisesti totta. Kuten alussa totesimme, niin tämä johtuu siitä, että hän epäilee koko klassisen totuuskäsityksen mukaista yritystä näihin kysymyksiin vastaamisessa. Tiedon varmistamisen sijaan normatiivinen naturalisti pyrkii kuvailemaan tiedon tuottamisen prosessia tosiasioissa pitäytyen.

4.5 Ehdotus totuus -käsitteen naturalistiselle määritelmälle

Lopuksi pyrin antamaan ehdotukseni normatiivisen naturalismin mukaiselle totuuden määritelmälle, joka ei ole synonyymi muille tiedon kriteereille.

Termillä: “totuus”, on arkikielinen merkitys. “Puhua totta”, tarkoittaa negatiivisesti määriteltynä “olla valehtelematta”. Fraasi: “vannoa pysyvänsä totuudessa (esimerkiksi oikeussalissa)” tarkoittaa sitä, ettei kuulusteltava johdattele kuulustelijaa tarkoituksenmukaisesti harhaan tai jätä sanomatta jotain, millä on merkitystä oikeuden toteutumisen kannalta. Termi “totuus” viittaa siis rehellisyyteen sekä avoimuuteen. Siihen, että on valmis tekemään kriittisen ajattelun yhteistyötä johtamatta muita tietoisesti harhaan.

“Totuudessa pysyminen” tai “rehellisen vuorovaikutuksen tavoittelemisen” menee toki yllättävän lähelle korrespondenssiteorian “vastaavuutta”. Se että pyrkii pitämään uskomuksensa sellaisena, että se vastaa sille tarkoitettua kohdetta on rehellisyyttä. Jos kuulusteltavan (K) sekä kuulustelijan (Q) intressit ovat ristiriidassa siten, että “Q haluaa tietää mitä K:lle tapahtui eilen” ja “K haluaa tekaista eiliset tapahtumat kertoessaan niitä Q:lle, mutta hän väittää silti haluavansa kertoa, mitä hänelle eilen tapahtui”, niin K ei pysy totuudessa, eli hän muokkaa Q:lle osoittamansa vastauksen sekä eilistä koskevien uskomustensa *vastaavuutta* tarkoituksella. Klassisen totuusteorian loogiseksi esitystavaksi on esitetty väitettä: “ $A=A$ ”. Jos K:n alkuperäinen uskomus aiheesta X nimetään A:ksi ja Q kysyy aiheesta X tuonnempana, niin K voi ilmaista aikaisemman uskomuksensa vastaavuudessa nykyisyyden kanssa: “A viikko sitten = A tällä hetkellä”. Valehdellessaan, eli totuudesta poiketessaan, K:n vastaus Q:lle ei vastaa alkuperäistä uskomusta, jolloin tilanne on kuvattavissa esimerkiksi seuraavalla tavalla: “A viikko sitten = B tällä hetkellä”. Samalla tavoin klassisen totuuskäsityksen virheellinen määrittely olisi esimerkiksi: “ $B=A$ ”.

Normatiivisen naturalismin mukainen määrittely termille: “totuus”, on ehdotukseni mukaan: “Totuus on rehellisyyttä tietoa tuottavien subjektien välillä”. Negatiivinen määritelmä totuudelle on: “Totuus ei ole tietoa tuottavien subjektien välistä valehtelua.” Näin vältetään Deweyn tukeman episteemisen totuuskäsityksen synonyymisuus “hyvien perustelujen” kanssa. Olen samaa mieltä Deweyn kanssa siitä, että “totuus tulee ymmärrettävämmäksi adverbien muodossa: ‘*todenmukaisesti*’, kuin substantiivina: ‘tosi’.” Tietoa tuottavien subjektien ollessa *todenmukaisia* vuorovaikutuksessaan toisten subjektien kanssa, he ovat toisin sanoen rehellisiä.

Normatiivisen naturalismin mukaisella tiedon määritelmällä on siis kolme kriteeriä, jotka eivät ole samanmerkityksisiä keskenään. Objektivistisen totuusteorian sijaan ne nojaavat intersubjektiviisuuteen. Käsiteltävänä on vielä kaksi foundationalistisista motiiveista sekä klassisen tiedon määritelmän soveltamisesta kumpuavaa kritiikkiä normatiiviselle naturalismille.

Kuten mainittua, niin realistit kritisoivat episteemistä totuusteoriaa siten, että tuolloin ei tulla ottaneeksi tiedon kohdetta huomioon tiedon tuottamisen välineistä erillisenä. Tiedon kohteet tulevat mukaan klassisen tiedon määritelmään todellisuutta koskevalla argumentilla, johon viittasimme myös yhtenä perustavista käsitteistä, joita Moore piti ontologisina entiteetteinä. Nämä olivat tiedon tuottamisen välineistä sekä instrumentaalista rationaalisuudesta riippumattomia.

Väitän, että tiedon kohde tulee mainituksi kriteerissä (1), eli: “X, Z, Y jne. uskovat, että p”. Uskomukset ovat tiedon tuottamisen lähtökohta ja tiedon tuottamisen prosessi johtaa uskomusten arviointiin kriteerien: “totuus” sekä “perusteet”, avulla. Uskomuksistamme meidän on lähdettävä, eikä meillä ole pääsyä uskomusten ulkopuoliseen todellisuuteen sekä uskomusten välisen vastaavuuden tarkasteluun. Sen sijaan voimme asettaa omat uskomuksemme vertailtavaksi muiden uskomusten

kanssa ja jakaa rehellisesti perusteluita niitä koskien. Uskomukset ovat tietomme kohteita. Toisinaan ne ovat tilallisesti edessämme, kuten näppäimistö tällä hetkellä on minun edessäni. Toisinaan tiedot kohteet taas tulee muistettua, kuten näppäimistö sen jälkeen kuin olen laittanut sen laukkuuni. Sekä tiedon kohteen näkemisessä, että muistamisessa on kyse uskonnuksesta.

Toinen mahdollinen kritiikki antamalleni määritelmälle voisi olla kriteerin (1) sekä (2) pitäminen synonyymisena. Onko mitään eroa sillä, että: “Henkilöt: X, Y, Z, n. uskovat, että p” ja “Henkilöt: X, Y, Z, n pitävät p:tä totena”?

Molemmat kriteerit näyttävät viittaavan siihen, että kukin henkilö hyväksyy väitteen p. Mutta jos käy niin, että jotkut tiedon tuottamisessa mukana olevista henkilöistä: X, Z ja Y, eivät ole rehellisiä vuorovaikutuksessaan muiden henkilöiden kanssa, niin he antavat muiden uskoa hyväksyvänsä väitteen p. vaikeivat itse asiassa hyväksyä p:tä. Tässä tapauksessa muut tuleva uskoneeksi, että henkilöt: X, Z ja Y, tukevat väitettä p. vaikka kyseiset henkilöt itse uskovat etteivät usko p:tä. Tiedon kriteerit: “uskominen” ja “totuus” eroavat siten, että uskoessasi jotain, ei jää mahdollisuutta sille että toinen on tarkoituksella antanut sinun uskoa jotain, mitä hän ei itse usko, toisin kuin totuuden kohdalla jää.

Epätotuuden, eli valehtelemisen, kohdalla näin käy, mutta epäuskon kohdalla taas ei, sillä epäusko ei ole koskaan p:n hyväksymisen salaamista. Sen sijaan epäusko tuodaan esille: “uskon että ei p”. Näin uskomisen sekä totuus jäävät toisistaan erillisiksi kriteereiksi.

En nimitä kriteerit (1, 2 ja 3) täyttävää tiedon määritelmää enää klassisen tiedon määritelmäksi, sillä uskon klassisen tiedon määritelmän olevan realismista sekä objektiivisesta totuuskäsityksestä riippuvainen. Klassinen käsitys tiedosta käsittelee tietoa aina yksittäisen subjektin ja todellisuuden välisenä suhteena. Ehdotukseni mukaiselle normatiiviselle naturalistille tieto on aina useamman subjektin tuottama prosessi ja tiedon kriteerit kuten totuus on ymmärrettävä subjektien välisen vuorovaikutuksessa ilmenevän rehellisyyden sekä valehtelemisen kautta.

5 LOPUKSI

5.1 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraavaan kysymykseen:

Missä määritelmällisessä suhteessa klassisen tiedon kriteerit ovat keskenään?

Tätä kysymystä vastaavat hypoteesit:

- 1) Termit: “tieto”, “hyvin perusteltu”, “tosi” ja “uskomus”, ovat merkitykseltään erilaisia ja ne ovat määritelty erillisiksi.
- 2) Jotkin termeistä: “tieto”, “hyvin perusteltu”, “tosi” ja “uskomus”, ovat merkityksiltään samanlaisia ja niitä ei olla määritelty erillisiksi.

(1) Tämä hypoteesi saa tukea:

A)

Jos pyrkii tiedonmuodostuksen varmistamiseen, kuten foundationalisti.

Jos tukee klassista rationaalisuutta sekä metafyyssistä realismia.

Jos tukee objektiivisena pidettyä klassista totuuskäsitystä vastaavuudesta.

B)

Jos pidättäytyy tiedonmuodostuksen kuvailussa, kuten normatiivinen naturalisti.

Jos tukee instrumentaalista rationalismia ja pitäytyy tosiasiallisessa tiedossa.

Jos pitää tiedon tuottamista intersubjektiivisena prosessina.

Jos tukee ehdotukseni mukaista kantaa totuuden määrittelemisestä tietoa tuottavien subjektien väliseksi rehellisyydeksi.

(2) Tämä hypoteesi saa tukea:

Jos tukee episteemistä totuuskäsitystä, jonka mukaan totuus on “perusteltua väitettävyyttä”.

Johtopäätökseni mukaan analysoimani teksti sekä itse muodostamani ehdotukset käsitteiden määrittelemiseksi tukivat pääosin (1) ensimmäistä hypoteesia. Sekä käsitykset (A) että (B) ovat ensimmäistä hypoteesia tukevia, joskin täysin toisensa poissulkevia. Kannanottojen kategoria A. perustuu foundationalistiseen lähtökohtaan siinä missä B. taas normatiiviseen naturalismiin. Henkilökohtaisesti tuen normatiivista naturalismia. Toteuttamani aineiston analyysin perusteella tulin siihen tulokseen, että normatiivinen naturalismin käsitteellinen järjestelmä harhautuu episteemisen totuuskäsityksen kanssa hypoteesia (2) tukevaksi, eli “tiedon” sekä “totuuden” määritelmästä tulee synonyyminen. Olen pyrkinyt ratkaisemaan tämän ongelman ehdotuksellani totuuden määritelmästä, joka ei palaudu muihin tiedon kriteereihin. Tutkimukseni johtopäätös on siis: “1B -kategorian”, väitteet.

5.2 Tutkimukseni puutteita, jatkotutkimuksen aiheita ja loppusanat

Käsillä oleva tutkimus olisi kehitettävissä lisäämällä aineistoa teoreettisten käsitteiden tueksi. Nojaan vahvasti Godfrey-Smithin tulkintaan foundationalismin sekä naturalismin välisessä kiistassa. Erityisesti foundationalismin määrittelyä voisi tarkentaa muihin lähteisiin vetoamalla. Nimetessäni instrumentaalisen rationaalisuuden vastinpariksi esitetyn rationaalisuuskäsityksen klassiseksi rationaalisuudeksi ja etsiessäni aineistoa tämän rationaalisuuskäsityksen selvittämiseksi olisin voinut etsiä kattavampaa aineistoa realismiin sekä klassiseen totuuskäsitykseen liittyen. Tyydyin tukeutumaan Koron sekä Määttäsen tekstien pohjalta muodostettavaan näkemykseen.

Pyrkimyksenäni ei ollut kuitenkaan tehdä filosofian historiallista tutkimusta yhdenkään teoreettisen käsitteen taustoista. Luotin aineistoni tarjoamiin lähtökohtiin problematisoidakseni käsitteelliset suhteet, jotka muodostuivat aineistoni tarjoaman käsitteistön välille.

Keskeisin johtopäätöksistäni on se, että totuusteoretisointi näyttää ohittavan termin: “totuus”, arkisen merkityksen: “puhua totta ja olla valehtelematta”. Uskon tällä huomiolla olevan seurauksia tiedon kriteereihin, kuten olen tässä paperissa esittänyt. Jatkotutkimuksen aiheena on tietysti tämän käsityksen haastaminen. Siinä määrin kuin tämä käsitys kestää, niin tutkimusta voisi jatkaa palaamalla klassisessa tiedon määritelmässäkin esiintyvän “hyvän” merkityksen tutkimukseen sekä tietoteorian ja etiikan suhteeseen. Von Wright argumentoi, että hyvällä on erikseen instrumentaalinen sekä

eudaimoninen, eli hyvään elämään viittaava merkitys (Maury, 2013, 207). Hyvään elämään viittaavaa merkitystä voi pitää moraalisenä "hyvänä". Lähes samalla tavalla Moore erotti instrumentaalisen hyvän moraalista hyvästä (Pietarinen & Poutanen, 1998, 30). Minusta näyttää, että rehellisyys ja totuus viittaa sekä instrumentaaliseen sekä moraaliseen merkitykseen. Hyvän merkitys klassisessa tiedon määritelmässä on kiinnostava jatkotutkimuksen aihe siinäkin mielessä, että Niiniluoto katsoi parhaaksi jättää sen klassisen tiedon määritelmänsä ulkopuolelle, vaikka muissa yhteyksissä usein puhutaan: "hyvin perustellusta tosi uskomuksesta", klassista tiedon määritelmää esitellessä.

Tietoteoreettiseen sekä tieteenfilosofiseen keskusteluun perehtyminen sekä parhaani mukaan niihin osallistuminen on avannut käsitystäni tiedeyhteisön sekä sen ympäröivän yhteiskunnan välisiä suhteita. Maailmankuvamme rakentuu muustakin kuin filosofisesta tai tieteellisestä tiedosta, jolloin osaamalla asettaa rajat filosofiselle sekä tieteelliselle tiedolle, oppii esimerkiksi poliittisten, moraalisten sekä uskonnollisten uskomusten käsittelyä. Tutkimukseni toteuttaminen auttoi minua juuri maailmankuvani jäsentämisessä. Toivon lukijan kokevan samaa perehdyttyään tässä tekstissä esitettyyn kiistaan tiedon kriteereistä.

LÄHTEET

Dewey, John (2012) *Filosofian uudistaminen*. Tampere: Vastapaino.

Godfrey-Smith, Peter (2003) *Theory and Reality*. Chicago: University of Chicago Press.

Korko, Alma (2013) *Mooren analyysi ja Strawsonin kritiikki, Tavallisen kielen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Macdowell, John (2003) *Subjective, Intersubjective and Objective, Philosophy and Phenomenological Research* Vol LXVII No. 3. New Jersey: Wiley-Blackwell

Maury, André (2013) *"Hyvän" Merkitys - Von Wright Vs. Austin, Tavallisen kielen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Määttänen Pentti (2009) *Toiminta ja Kokemus*. Helsinki: Gaudeamus.

Niiniluoto, Ilkka (2016) Tiedon epäilijöitä ja varmuuden tavoittelijoita - Skeptisismi nykyajan filosofiassa. Teoksessa Skeptisismi: epäilyn ja etsimisen filosofia. S. 380–401. Toim. Malin Grahn-Wilder. Helsinki: Gaudeamus Oy 2016.

Pietarinen, Juhani & Poutanen, Seppo (1998) Etiikan teorioita. Helsinki: Gaudeamus.

